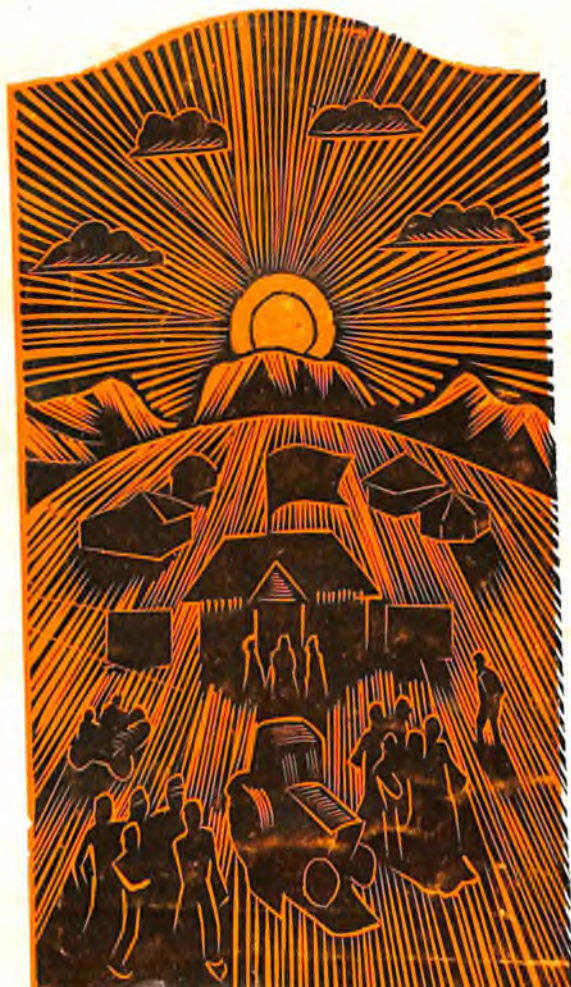

С(алт)
А 285

АРЖАН АДАРОВ

КҮН ЈАРКЫНДУ
АЛТАЙ

КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТОК
СРОКОВ ВОЗВРАТА

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

Колич. пред. выдач _____

Алтайдын бичиктер чыгарар издательствозынын
Туулу Алтайдагы бөлүги . 1974

Аржан Адаров

2180812 ✓
СССР
А 225
K 6

У. А. Г. С. Р. Д. Е. Р.
Горно-Алтайская
область
БИБЛИОТЕКА.
КУН ЖАРКЫНДУ
АЛТАЙ

Аржан Адаров — бистинг алтай литературада иштеген энг эрчимдүү ле талантту поэттердинг бирүүзи. Ол алтай ла орус тилле онног артык бичик чыгарган. Онын үлгерлерининг агылу темдеги — терен ойгор ло курч гражданский, философский ууламжызында. Кажы ла литературанын өзүмин, онын кемин текшикчилик ле телекейлик учурлу жаан идеялар ла сурактар тургускан произведениелер керелен жат. Бу жанынан Аржан Адаровтын үлгерлери ле поэмалары бистинг литературада анчадала көрүмжилү. Онын үлгерлеринде кычыраачыны өнөтийин кайкадарга амадаган жаңы ритм-согулталар, тундештирүүлөр, эпитеттер туштабас. Же бу ок өйдө ол үлгерлерде терен шүүлтелер, акту жүректен айткан чүм жок сөстинг айдары жок терен сызы эзелер.

«Күн жаркынду Алтай» деген жуунтыга поэттинг калганчы өйдө бичиген үлгерлери ле поэмалары кирген. Кычыраачы бу жуунтыдан нозттинг сүрекей элбек лирический ле ичжүрүмдик телекейин ачып, оныла сонуркап ла сүүнип таныжар деп аланзыбай турус.

А $\frac{0713 - 25}{M 138 (03) 74}$ 85 74

© Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1974 г.

ЈҮРЕГИСТЕ БИСТИН — ЛЕНИН

КОЖО ИШТЕГЕН НӨКӨРИМЕ

Кече ле бис уулчактар болгоныс.
Бүгүн эрлер — жеңил эмес жүрүмдү.
Кей жайымды ундып салганыс.
Көргөн көрүжис ченеген бүдүмдү.
Жаш жеткенде, уур жүктерди
Жардыга салзан — ырыс эмтир.
Калас өтпөгөн күч күндерди
Карын ла кижн сүүйтен эмтир.
Акту бойыннын жүрүминг ундылза,
Албаты жүрүми качан да ундылбас.
Мун салымдар жүрүмиңге чарылза,
Бойыннын салымың сени кыйнабас.
Жангыс ла бойыс учун каруулу
Жайым жүрүм кайда барды, нөкөр?
Бүгүн мундар жүрүми учун
Каруулу болорго жеңил эмес, нөкөр.
Партийный иш — күч ле учурлу.
Ой дө, жүрүм де ого берилген.
Ого канайда чылабай иштеерин
Ойгор Ленин биске көргүскен...
Танкы ыжы тарабаан кынта

Табышту эрмек шыгырты арткап.
Ойниде бӱтпеген туралар учуп
Кем де бӱгӱн кезедӱ алган.
Жаап иштерди бӱдӱрер планды
Жартап. мында улус отурган.
Эртен тудулар заводтын чертӱжын
Эбире тудуп, инженер апарган.
Эңир. Кӱзнӱк жанында турганыс.
Отторы жарып, городыс тымыган.
Кӱгӱргӱн кырларга чыгара базатан
Кӱк оромдор кӱзиске журалган.
Кечеге кӱбӱрӱнкӱй уулдар кӱзиле
Келер ӱйгӱ бис сӱӱнин кӱргӱнис.
Жалбыш чечектӱ жаан оромго
Жаш тужыстан жӱгӱрӱп келгенис.
Кичинек те болзо, городысла оморкон,
Эртеги кайкалду кӱндерге бӱткенис.
Кӱзнӱктинг шилине тоолор бичип,
Ырыстын элкемин жӱрегисле сескенис.
Кече ле бистер уулчактар болгоныс,
Бӱгӱн эрлер — жеңил эмес жӱрӱмдӱ.
Иштинг учында партком кыбында
Кӱбӱрӱгӱн турубыс уулчактар бӱдӱмдӱ.

1974 жыл, февраль ай.

ЛЕНИНГЕ

Күрен гранит күскүднй килег.
Күрен Мавзолей тымык ла улу.
Күн алдында бу алаканча јер
Күүниске күнднй јарык ла јылу.
Эжик алдына бажысты энчейтип,
Ээчнй-десчнй үзүги јок келедис.
Ак јарыкта ончо јолдорды
Слерге јолугарга ончобыс өдөдис.
Кажыбыс ла слерге јолугып,
Кайра көрүп, салымын ајыктайт.
Канча өткөн јолын сапанып,
Кару чырайдан көзин албайт.
Кайран Ильич, слердинг јүрегеер
Канча јондорго күнднй јарыган.
Гранит Мавзолейдинг бу түбинде
Тымып калды деп, кем айдатан?
Слердинг јүректе өчпөс јалбыш
Бистинг јүрегиске камылып күйген.
Ол јалбышты кандый нйде,
Кандый түбек өчүрп ченејтен?
Гранит тепкиштерди төмөн алган,
Кыска јүрүмимди эске аладым.
Кызыл площадька канча катап
Келип јүргенимди сананадым.
Јокту койчынын бу уулын
Јондор ортодо јүрер эткенеер.

Албатызы керегинде сӧс айдарга
Акту ўнди слер бергенеер.
Ол берилген эрјине салымды
Оңдоп турум, Владимир Ильич.
Уур да чынды улуска айдарга
Ийде беригер, Владимир Ильич...
Тепкиштер мында жылдардый узун,
Ончо јӱрӱминди сананып ӧдӧринг.
Тепкиштер мында минуттардый кыска,
Ойдин ӧткӧнин сеспей де каларыг.
Гранит бозогодо базыттар шылырты,
Мун јӱректер изӱ шымырты.
Бастыра телекей бажын энчейтип,
Мавзолей, сениг јаныга келди.
Ӧйди кемјип, куранттар шыгырайт.
Кӱрен Мавзолейге улустар чубажат,
Јалтыраган гранит стенеден тайкылып,
Чачыма јенилчек карлар јапшышат.

1970 — 1972 јј.

ПАРТИЙНЫЙ БИЛЕТ

Эски партийный билет,
Эсен болзын, нёкёр...
Зүректинг, колдын жылузын
Сенин листтеринг билер.
Сенин кадарында — тер,
Эрке сабарлар изи.
Сенде — јенүлү иштер,
Ойинстинг өчпөс жүзи.
Сенде — ару санаа.
Ленин берген күүн,
Қанча жылдар ажыра
Жарык күйген күн.
Је колдо јангы билет,
Қызыл мааны өңи.
Алакан изий берет,
Анда Ленин сүри.
Зүрекке жылу кирип,
Жарын омок түзелет,
Ленин кереги, кебери
Јажына мөңкүлик жүрет...
Эски билетти табыштырын,
Зүрегинг чым ла эдер,
Улу ой лө жүрүм
Оныла тудуш көрүнер
Эски билеттер сейфте
Эмди нени сананат?

От-каланту жууларды
Олор эске алынат.
Улу стройкалар табыжы,
Улустың үни угулат.
Ээлериңиң жаң-кылыгы,
Эткен кереги јарталат.
Парткомдордыг кыптары,
Колхозтордыг стандары,
Артадышта блиндаж,
Кем карган, кем јаш —
Ончозы мында јарталган.
Јүрүмнен тыг баалалып,
Чеберлелген партбилет.
Јаңы билетте јүрүмиң
Улалып эмди јүре берт...
Сениң революцияң, јаркының,
Телекеј јарыткан јалбыжыг
Кызыл маанының өңинде,
Ленин сүрлү билетте.
Јүректер өчпсс изүзи,
Јүрүмниң өлбөс кереези
Оныла барар чактарга,
Кайкалду јараш јылдарга.

1973 жыл, март ай.

СМОЛЬНЫЙДЫНГ ОТТОРЫ

Революциянын штабы. Смольныйда оттор
Жылдарды, тундерди откоре куйгенче,
Ол оттор жарында телекейди айладып,
Ленин эмдиге саванганча, иштегенче.
Африканын жыштарыла, Чилинин кырларыла
Революция эмдиге калаптанып жуулашканча,
Албатынын ырызы учун Лениннин солдаттары
Ак-жарыкта эмдиге жана болбой тартышканча.
Уйку дегени ол не? Амыр дегени ол не?
Революция андый состор билбейтен!
Бис онкн элчизи, бис онын ишчизи,
Онын жаркыны биске тыш бербейтен.
Ол кундердин токунал билбес кунни
Бисти ичкери омок кычырганча.
Город уйкуда, же парткомнын отторы,
Смольныйда чылап, туниле жарыганча.
Ленинин штабтары тунни-тужи иштегенче.
Кижиликтин ырызы учун коммунисттер
тартышканча,
Ичкерлеген табаруда ок бажынаг жыгылып,
Дофарда, Анголада патриоттор жуулашканча.
Суумжилер, кородоштор бистин журектерисле
Бийик удурлашту токтой одуп барат.
Керексибестен буткен буудакты бузуп,
Кемнин де журуми кыскарып, узул калат.
Городко суу керек, стадио, от,

Јаңы квартиралар, фабрика, завод.
Олордын стенелери өрөлөп өскөнчө.
Эгирлерде, тундерде отторыс өчнөйт.
Ады јок геройлор арай эрте јыгылат,
Партком отторы өчпөй күй ле јат.
Түней ле тартыжу, јенил эмес тартыжу!
Јенүге јол јенил деп кем ајдат?
Ол Ленин оды, Смольныйда күйген,
Кижиге эн ле кару, эн ле јылу от.
Өштүге ол күннен курч, өткүн —
Көзи кылбыгып, удура көрүп болбойт...
Ол Смольный оды. Парткомдор көзнөктөринде
Түниле өчпөй, там јаркынду күйет,
Ленинниг пландарын јүрүмде бүдүрүп,
Онын јуучылдары амыр билбей иштейт.
Мынан јакарулар, Смольныйдан чылап,
Стройкаларга, заводторго, јалаңдарга учат.
Революция токтобой, там ла көндүгип,
Јүрүмисте, ижисте ичкери барат.

1973 јыл, декабрь ай.

АЛКЫШ СЕГЕ, РОССИЯ!

ОРУС НАЈЫМА

Мен эн бийик сестөр айдарым
Сен керегинде, о орус албаты!
Сенин көзүңнүн жалакайын кайкаарым,
Сен экелген жериме ырысты.
Сен меге бойунун тилин берген,
Күүнүңнүн элкемин, ойгорун берген.
Мен эмди эки тилдү, эки энелүдүй,
Эки энеден эрjине энчилүдүй.
Сен Пушкинниң үлгерлериле келген,
Ленинниң ойгорыла, жалакайыла келген.
О орус албаты, кайкамчылу албаты,
Сенин чырайыңда — мөңкүлик жаркыны.
Сениле танышканынан, наjылашканынан
Албатым жаңырган, ойгоруп жаранган.
Төрөлүмнүн жүстөр албатылары чылап,
Ол ару быйанын, изү күүнүн айткан.
Сен элкем күүнүңди, ойгор санааңды
Албатыларга үлеп, онон жоксырабаган.
Сенин кайкамчылу уулдарың, кыстарың
Россия жакаларында жарыткыштың жарыган,
Чек өскө элдер учун өлгөн, тынын берген.

Ордына нени де сурабаган, некебеген.
Революция сениг тилигле эрмектеген,
Сениг тилигле Ленин декреттер бичкен.
О орус албаты, үргүлжик албаты,
Сен экегеринг кижиликке жасты.
Орус элдинг кебери — эненниг кеберинде,
Чүми жок крестьян орус эне кеберинде.
Ол турат жаан билениг бажында,
Онын бирлик нагында, ырызында.
Жаан столды эбире жүзүн бгдү,
Жүзүн чырайлу балдарынг отургузып,
Сен күндүлөп жадынг, араайын сүүнип,
Кезикте столго отураарын ундып,
Чын энелий сый да, мак та сурабайдынг.
Алдыга мен учукнай, бөрким уштыйдым.
Ончо күчтерди, шыраларды, буудактарды
Күүшининг элкемиле, ойгорыгла жегген,
Жүстөр уктарды бир билеге бириктирген,
Жайым, ырыс, нажы деп сөстөр берген.
Сен жүрегингле улу,
Жалакай күүшингле улу,
О орус эл, албаты!
Сенде кижиликтинг жараш кылыгы,
Нажылыктынг качан да сообос жылузы.

1974 жыл, январь ай.

НЕ ДЕ УНДЫЛБАГАН

*Јада калган јаан нөкөриме,
Борис Арсентьевич Басаргинге,
кересс эдин бичигеним.*

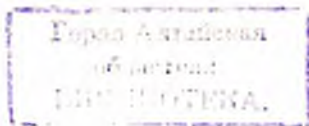
Не де ундылбаган ак-жарыкта —
Јакшы да, жаман да.
Јүрек күндий жарыган быйанду алкышта
Эмезе тўндий карарган каргышта...
Кижининг кичинек жүреги
Кижнн жажынган шибесдий,
Эмезе ырысту улус журтаган
Кайкамчылу өргөбдий, күндий.
Ого јакшы сөс — эмдий, эрјипедий.
Јаманы — октый, бычактый.
Ол кеен чечектий,
Кезикте кадалгак тегенектий...
...Телефон ыйлайт —
Ый, үн јок.
Кенете жүрегим селт эдет:
Ол өлгөн, јок.
Быйанду сөстөр айдарга санангам,
Оройтып калдым.
Ол сөстөрдн айткан болзом,
Олор эмнинг тамчызындый болор эди,
Ол бир ай, бир күн, бир час,
Керек дезе бир минут
Узак жүрер эди.
Ол жүрүмди, нөкөр, сеге бербедим,
Меге база оны кем де бербей калар,
Учында, мен чилеп, кунугар, ыйлаар.

Јакшы сөс кижини мөңкү этнес,
Је жүрүмди жылга, айга, күнге узадар.
А ол ас па? Айтсагар.
Улустар, улустар...
Качан да оройтыбагар,
Кару улустар.
Телефон шыг эдип,
Узун-узун гудоктор чөйилет.
Ол јердинг јети кадын да өтсө,
Ого кем де үн бербейт.
Бу оды чагылган улу городто
Јагыскан арткамдый,
А онын кокурын, каткызын
Јагы да уккамдый.
Ах, Арсентынч, слерди мактап,
Нени айдарым?
Кереги јок сөстөрди
Мен кайдарым?
Санаама кирет, бис јит болгоныс,
Ыраак јериске келгенеер.
— Ээ, чаалта, уулчактар, —
Серенип көргөнбөр. —
— Слерден поэттер болор бо? —
Кайкаган сурак.
А бис, јүк ле уулчактар,
Слерге нени айдаак?
Тегин ле орус кижн,
А телекей элбек,
Деремне уулдары салымы
Слерге не керек?
Адазы јок өскүстөр деп,
Биске ол килеген бе?
Адамнын јууда өлгөннн,
Айса, ол көргөн бө?

218044.

Бистинг баштарысты сыймап,
Ол сананып турган.
— Эртең ле Москвага
Атангар — деп айткан.
Оног ло бери ол биске
Jүрүмисте темдек,
Ол чылап жалтанбай, жалканчыбай,
Ак-чек жүреек.
Ышту журттардан келген биске
Ырыс күүнзеген.
— Ак-жарыкта, кару уулчактар,
Жагыс најыларым — дейтен.
Кару Россия жалакай жүреги
Көксинде жүрген,
Арай ла эрте бу жүрүмде
Күйүп өчкөн.
Оромдо улустар кыймырап,
Барып ла жат,
Неон оттор бийелеп,
Күйүп ле жат.
Онынг омок үни
Кайдаг да угулат,
«Кунукпагар, уулчактарым», —
Дегендй билдирет.

1969—1972 жж.

НАЈЫЛЫК

О улус, улус!
Најылыктаң артык не бар?
Ичкери сунган колдың
Жылузынаң артык не бар?
Удура көргөн көстинг
Жалакайынаң жараш не бар?
Карузып айткан сөстинг
Шымыртынаң эрке не бар?
Танктардың ичинде
Күйүп өлбөгөн најылык,
Талай, теңис түбине
Чөгүп арпаган најылык.
Олүми жок ол кандый
Кайкамчылу најылык?
Очөмниктеп өч калбас
Саң башка жаркындык?
Каандардың түрмези
Тумалап болбогон најылык.
Кадеттердинг окторы
Олтүрүп болбогон најылык.
Фашисттердинг танктары
Базып болбогон најылык,
Освенцимниң одында
Күйүп калбаган најылык.
Оны изү жүрегинен
Ильич биске сыйлаган,
Эң ле улу пйде деп

Эртеледе айт салган,
Ол бистинг жаркыныс,
Ол бистинг ырызыс,
Ол бистинг агару
Эг ле кеен мааныбыс.
Јүзүи укту улустар
Јүрек ару, салым бир:
Јууда, иште, јыргалда
Ченелтени өдүптир.
Ийни ийинге тийижип,
Ийде там көптөн јат.
Ичкери барган јолыста
Најылык күндий јарып јат!

СЕРГЕЕВНА

Jeбрен чөрчөктинг ээзи,
Jeрдин, өлөгнинг энези.
Карган, ойгор тармычы,
Мөнгүлик жүрүм табаачы.
Кичинек жакпак турада
Та нени де жазайтан.
Көөшкө нени де кайнадып,
Көнгкөрө мүргүп, шыпшайтан.
Жабыс тура ичинде
Жазалдар десе саг башка.
Алхимиянын кайкалы,
Айса, мында тымыкта,
Кандый да тыйрык чорголор,
Кайнап турган жодолор.
Көөш үстинде көк жалбыш,
Толукта күүлөр жарыткыш.
Бойы чоргодый бөккөйгөн,
Je үни омок, жалакай.
Көстөр оды өчкөгөн.
Көрмөс, калак, кайкагай.
«Сергеевна эмчи» — деп,
Кезиги быйанду айдыжатан.
«Жок, жеткерлү тармычы» —
Кезиги коркып тураган.
Ондой журттыг жакада
Ол өрөккөн журтаган,
Ол жантыйган турадан

Эмди не де артпаган.
Энем мени јаш тушта
Эмегенге ыйлап јетирген:
«Сергеевна, өрөкөн, аргада:
Сенин жүрегин быйанду,
Балам тыг оорыган,
Баш ла болзын, шыралу.
Сүези, байла, тайкылган,
Сүлтерин көрмөс апарган».
Сергеевна дезе энчендеп,
Устиме нени де шыпшаган.
Јүзиме суу быркырып,
Јүрегимди араай сыймаган.
Айлында өрөкөн кондырып,
Ак чечектег эм эткен.
«Алтай јериннин јулугы —
Ич, балам», — деп үнденген.
Кандый да томду суула
Карганак мени јунган эт.
Куулы крести кийдирип,
«Кудайы бийик» — деген эт.
Шилге толо эм берген:
«Шилемир изи үзүлгөн.
Чечектег эткен эмне
Чертү, тармы кирбеген».
«Сыйлап берер неме јок», —
Энем карыгын унчуккан.
«Алдырбас, уулыг јазылзын,
Сыйды оны кайдатам?»
Сергеевнанын эжигин
Алтай келиндер көп ачкан,
Орус эненин болужын,
Алкыжын жүректе апарган.
Ар-бүткенде — куулгазын,

Айландыра—тармы, кайкамчыл.
Ару жүректү кижиге
Сениг жажыдыг ачыл.
Бажы кажайган эмеген
Базы мында не жүрген?
Кажы ла жалбырак үстине
Карганак не эгчейген?
Кутук суудан тын алып,
Кудайды жегерге ченешкен?
Jүрбес салымду улусты
Jүргүзерге кичеенген?
Je мөнгүлик жүрүм бедрен,
Учына Сергеевна чыкпаган,
Олүм тарткан чийүни
Өрөкөн ажып болбогон.
Jүрүмнег ол ырады,
Крези чирин жыгылды.
Жагыс ла улус жүрегине
Сергеевна арт калды.
Ол жалакай санаада,
Ол килеңкей кылыкта,
Өлбөнниг жажытту тынында,
Өлбөстинг мөнгү жолында.
Ару Русьтыг энези,
Агару онын белгези.
Алкыш сеге, карганак,
Бу жүрүмде санаан ак.
Меге сен куулгазын,
Чөрчөк жериниг кижизи.
Мөнгүлик тынды билетен
Кижилик ойгор энези.

1971 жыл.

ЈУУНЫҢ ЖЫЛДАРЫН САНАНЫП

ЧЕЧЕКТЕР

Катай салынган таш тепкишке
Каныг сениг шинген болор бо?
Күн алдында бу жүрүмде
Күүнниг өчпөс жалбыш болор бо?
Жүрегиг алтын чолмон болуп,
Жүретен жолысты жарыдып туру ба?
Жажына өчпөс салымдар жалбыжы
Жалбырап, алдымда жайканып калды ба?
Ады жок жуучыл, сениг сөөгинге
Араайын мен ойто ло келедим.
Кандый көөркий мында жады не?
Кайкап мен сананып жүредим.
Кызаланду ой төрөлиске келзе,
Кызыл канысты бис те төгөрис.
Дзоттор оозын көксисле бөктөп,
Өлүмниг көзине чике көрөрис.
Өлгөн жуучылдар каны жерден
Кызыл чечектер болуп чыкса,
Жеристиг үсти кенете кызарып,
Жалбырап чыгар көзистиг алдынча.
Ол чечектер бирүзи сенен,
Сениг жүрегигнен жалбырап чыгар.

Жаскы салкынга араайын жайканып,
Менен ол жакшы сураар.
Мен колымды ичкери сунуп,
Ол чечекке араай тийерим.
«Эйе, эзенигди уктым, жуучыл», —
Эрмек жогынаг энчейерим.
Көгөргөн чагкырлыкка жылдар ыраар,
Чактар кереестий турун калар.
Солдат сөөгине чечектер төгүлөр,
Жүректер согулар, баштар энчейер.
Жаскыда жерим жаранып чечектегенде,
Чечектерден меге улустар көрүнөт.
Олор өчкилеп, жылыйын та калза,
Кажы ла жаскыда биске келет...
Төрөлүм учун жууда жыгылзам,
Төгүлгөн каным чечек болзын —
Мөңкүлик кереес керек беги —
Жаскы күнге сүүнүп турзын...
...Александровский сад. Албаты жолы
Ады жок солдаттыг сөөгине келет.
Анда мөңкүлик от жалбыжы
Телекей жүрегиле тен тишилдейт.

КОМСОМОЛ КЫСТАР КОЖОҢЫ

Саваама кирет јаш тужым,
Айдың тўндеги кожон.
Канча ла катап ойгонзон,
Јыгырап турар кожон..
Ай—ак, ай—теп-тегерик,
Тегерик кѳзиме караган.
Кѳк жылдыстар суркурап,
Кирбиктерге араай кадалган.
«Эне, кемдер кожондойт?»—
Уйкузырап оног сурайтaм.
«Комсомолка кыстар» — деп
Айтканын тўженип угатам.
Эр улустыг ўни јок,
Олор ончозы фронтго.
Кожон јыгырап, јабызап,
Оног тынғыйтап ойто.
Ол алтын јалбыштый,
Салкынга жапылдап туратан.
Ол јалбыш —кыстар јўреги —
Јайнайтап, эбире жарыдатан.
Аш согор машина кўпўлдеп,
Веялкалар кўўлейтен.
Фронтко аш тарткан абралар
Кѳлѳсѳлѳри кўлўрейтен.
Слердинг колыгар изўзин
Салдалар тутказы да билетен.

Жалбышту слердин төжигерге
Жаныс ла салкын тийетен...
Уулдар слерди кучактабай,
Жерди кучактап жыгылган,
Танкта күйүп, талайда
Чөнгүп, олор жуулашкан.
Слердин өчпөс сүүжигер.
Слердин өлбөс күүнигер
Олорды жеңүге апарган,
Мөңкүлик жүрүмди улалткан.
Слердин адыгарла, көөркийлер,
Жылдыстар аттары адалзын!
Слер олордый жараш, жаркынду.
Кожондо жүрүмөер макталзын,
Ол айдын түнде кожоңоор
Эмдиге көксимде шыгырайт.
Слердин сүүлбеген сүүжигер
Бисти кайкадат, арутайт.

1973 жыл.

МОСКВАНЫҢ ОТТОРЫ

Кып бийикте. Он бежинчи этажа.
Көзиөгистен төрөл Москва көрүнген.
От чечектерле тегерини жарыдып,
Ол күн Москвам салюттар берген.
Черүниң күни. Бистинг байрамыс.
Эр улус кыпта унчукпай отурган.
«Отторың качан да өчпөзүн, Москвам», —
Оң колы жок фронтовик унчуккан.
Кажы ла кижиниң салымыла бирлик
Кайран городыс байрамдап турган.
От чечектер тегериге жайылып,
Өлгөн солдаттар жүрегин жылыткан.
Кенете жаркынду күйгөн оттордо
Кемниң салымы жок ден айдар.
Качан бир салюттар болзын деп,
Кандалып жыгылган кару адалар.
Женүниң жылдыс жүзүн чечектери
Жердин үстине бүгүн төгүлген.
Өлгөндөр, тирүүлөр жүрегине кару,
Өлбөс Москвам салюттар берген.
Солонгы өңдү фейерверк сткүре
Солоон чаңкыр Алтайым көрүнген.
Москва учун өлгөн уулдарын
Көрүп аларга кырларым келген...
Кызыл площадьта жызыртту алтамнан
Меге адамнын алтамы угулган.

Кызарып ыраакка учкан жылдыс
Онын, байла, бөркинде күйгөн...
Батареялардын амыр күзүрти өткүрө
Чөөчөйлөр араай шыгырт эткен.
Кызыл жылдыстар чөөчөйске төгүлүн,
Jүрегис ырыска чым эткен.

• Москва, 1972 жыл, февраль ай.

КАЛЬМУС СУУ

*Ада-Төрөл учун Улу жууда туру-
жаачыга, капитан Кукуев Такша
Озочиничке, учурлап турум.*

Кандый да саг башка атту
Кальмус деп кичинек суу.
Ол та жебрен Каял?
Айса тегин кайкал?
Тымык Доннон шлемле
Сууны кем де ичкен,
Мөндүрдий октор алдынча
Бистиг де уулар кечкен.
Кайрылыкта жерлү каниган
Кальмуста жуулашкан,
Такша Кукуев-ака
Танктарга кūr туткан.
Саперный батальон,
Сальский чөлдөр,
Доннын ышталган элкеми,
Содон террикон төгдөр.
Черүден озо саперлор,
Бир жастырзаг — өлүм.
Алакан алдында мина,
Жастыкпаза — жүрүм.
Өлүмле өлүмди женип,
Өрө уулар көргөн.

Кызарып ыраакка учкан жылдыс
Онын, байла, бөркинде күйгөн...
Батареялардын амыр күзүрти өткүрө
Чөөчөйлөр араай шыгырт эткен.
Кызыл жылдыстар чөөчөйнске төгүлүн,
Jүрегис ырыска чым эткен.

Москва, 1972 жыл, февраль ай.

КАЛЬМУС СУУ

*Ада-Төрөл үчүн Улу жууда туру-
жаачыга, капитан Кукуев Такша
Озочиничке, учурлап турум.*

Кандый да саң башка атту
Кальмус деп кичинек суу.
Ол та жебрен Каял?
Айса тегин кайкал?
Тымык Донноң шлемле
Сууны кем де ичкен,
Мөндүрдий октор алдынча
Бистиг де уулдар кечкен.
Кайрылыкта јерлү капитан
Кальмуста јуулашкан,
Такша Кукуев-ака
Танктарга кўр туткан.
Саперный батальон,
Сальский чөлдөр,
Донныг ышталган элкеми,
Содон террикон төгдөр.
Черүдег озо саперлор,
Бир јастырзан — өлүм.
Алакан алдында мина,
Јастыкпаза — јүрүм.
Өлүмле өлүмди јенип,
Өрө уулдар көргөн.

Көмүлүн, сууга чөнгүн,
Ичкери озор өткөн.
Каланту жууларга өртөлгөн
Кайран Донның жери,
Алтай уулдар сөөгү
Арткан мында эди.
Бу жер биске
Төрөлистий кару
Кальмус—жебрен Каял—
Не деп шыдырап туру?
Саперный капитан
Сананат, байла, сени,
Чой бөркиле Донног
Сузуп ичкен эди.
Jүрүмисте не ле болгон —
Андый ба, Такша-ака?
Совет жуучылдың адын
Уйатка салбаганыс, чын ба?
Je канча өлүм өтсө дө,
Өлүм истегенче.
Ол жолыста, мина чылап,
Эмдиге сакыганча.
Ол кайда жаткан —
Жуучыл сапер билер.
Эх, жүрүм, жүрүм!
Өлүмди түйсөй ле жегер.
А бу Кальмус—Каял —
Алтайыстан ыраак,
Устимде чагкыр таг,
Садтар чечеги ак.
Бу чөлдиг суузы
Та нени куучындайт.
Айса, слерди, капитан,

Ол эске алынат?
Салым женил эмес,
Санаабыс терен ле бийик.
Миша-өлүмгө, ака,
Түкүрип ийелик.
Башты омок, өрө
Көдүрөөк, капитан,
Мишалу жүрүм-жалаңды
Одбрис, капитан..
Ыраак Доннын чөлинде
Слерди эске алдым.
Каял-Кальмус жанында
Сананып турдым.

Донбасс, 1972 жыл, апрель ай.

ЈУУНЫҢ ӨЙИНДЕ

Куу туралар курагы,
Куу салкындар ачимчыл.
Куу чырайлу улустың
Көстөринде кунукчыл.
Шуурганду эгирлер,
Көзнөктө от өчөмк,
Булуттарла учкан ай
Толу эмес, жемтик.
Кем де жууда өлгөн деп
Керелеген бичик,
Көстөр жажы өткүре
Дайланган агаш ийик.
Аттар жакшызы жууда,
Арткапдары арык,
Дайылдыг жанында жагыс
Куугарган жадык.
Кандый кызыл тагдак,
Жүректе шимирт, коркымчыл,
Келиндердин кожогы
Жайналганду, кунукчыл.
Ол өйлөр эмдиге
Сананзам, көзиме көрүнөт,
Өлгөн чапкан кобылар
Күүк үнле үнденет.
Тул келиндер чалгызы
Шыгыражып баргылайт,

Тулундары толголып,
Обоо олар салгылайт.
Айдын тўнде жылдыстар
Мызылдажып тыркырайт,
Уйкузы жок кѳстѳргѳ
Кѳк чокторы тѳгўлет.

1970 жыл.

КЫРЛУ МЫЛТЫК

Эски мылтык, кырлу мылтык,
Эмди меге, нөкөр, нени айдарың?
Канча эрдинг жардына, мылтык,
Санаага кирет не жайкалганың?
Сеге эмди эки жүс жаш.
Эдилген жеринг — Тула город.
Карыган эмтиринг, карындаш.
Куулы бооколын бозорот.
Кандый жолдорло сен келдинг?
Кандый колдорго сен кирдинг?
Айдып берзең шымырап,
Жүрегим тындайт жымырап.
Кандый бир коюйым
Караванла сени экелди бе?
Кара киштер терезине
Калапту сени берди бе?
Айса жуучыл казактын
Кольнаг кенете түштинг бе?
Аткыр, омок алтайдын
Алганы болуп жеттинг бе?
Же таадамнын таадазы
Оморкоп сени жүктенген.
Уулдын уулына энчилеп,
Учында меге ол жеткен.
Тары жытанган бу мылтык
Татап үрелди, кайдайын?

Куулы бооколы бочомик,
Жалтырада арчып алайын.
Бүрүгкний айыл ичинде
Эур мылтыкты аладым.
Элеп калган кындакка
Жаагым жапшынып, шыкайдым.
Кенете көзимниг алдына
Адамның кебери көрүнди,
«Мылтык кандый эмтир, уул?» —
Кимирт эткендий билдирди.
Откөн бйлөр үндери
Өзөгиме селт томулды.
Жалкып кенете соккондый,
Жаактарым мениг кызыды.
Мылтыкты араай, чеберлесп,
Илмекке ойго ло иледим.
Өртөбүста жүс жылдар —
Она жарг сезедим.
Адам эзенде—сүркүштег
Жалтырап туратан, мылтык.
Тууларда алыс күркүрөп,
Аңдар жыгатап, мылтык.
Өлүмдү жууның јеринег
Адам бирин жапбаган,
Элеп калган кындакты
Эркелеп, жаагына тутпаган...
Аңчы эмезим, канайдар,
Јүктенбеди деп, нөкөр, ачынба,
Айры мүүстү сыгындар
Амыр ла жүрзин, чын ба?
Кындакты эрке сыймайдым.
Кандый да жылу билдирет.
Адамның колының жылузы
Арткан деп жүрегим сүүнет.

КЫРЛУ МЫЛТЫК

Эски мылтык, кырлу мылтык,
Эмди меге, нөкөр, нени айдарың?
Канча эрдинг жардына, мылтык,
Санааңга кирет не жайкалганың?
Сеге эмди эки жүс жаш.
Эдилген жеринг — Тула город.
Карыган эмтиринг, карындаш.
Куулы бооколың бозорот.
Кандый жолдорло сен келдинг?
Кандый колдорго сен кирдинг?
Айдын берзең шымырап,
Жүрегим тындайт жымырап.
Кандый бир којойым
Караванла сени экелди бе?
Кара киштер терезине
Каланту сени берди бе?
Айса жуучыл казактын
Кольшаң кенете түштиң бе?
Аткыр, омок алтайдың
Алганы болуп жеттиң бе?
Же таадамның таадазы
Оморкоп сени жүктенген.
Уулдың уулына энчилеп,
Учында меге ол жеткен.
Тары жытанган бу мылтык
Татап үрелди, кайдайың?

Ксуулы бооколы очомик,
Жыгырада арчып алайып.
Турункий айыл ичинде
Эур мылтыкты аладым.
Элеп калган кындакка
Жаагым жапшынып, шыкайдым.
Кенете көзимниң алдына
Адамның кебери көрүндү,
«Мылтык кандый эмтир, уул?» —
Кимирт эткендий билдирди.
Өткөн бйлөр үндери
Салгиме селт томулды.
Жалкып кенете соккондый,
Жаактарым менни кызыды.
Мылтыкты араай, чеберлеп,
Илмекке ойго ло иледим.
Өртобыста жүс жылдар —
Оны жарт сезедим.
Адам эзенде—сүркүштеп
Жаагырап туратан, мылтык.
Тууларда алыс күркүрөп,
Аңдар жыгатап, мылтык.
Олүмдү жууның јеринеп
Адам бирини жапбаган.
Элеп калган кындакты
Эркелеп, жаагына тутпаган...
Аңчы эмезим, канайдар,
Жүктенбеди деп, нөкөр, ачынба.
Айры мүүстү сыгындар
Амыр ла жүрзин, чын ба?
Кындакты эрке сыймайдым.
Кандый да жылу билдирет.
Адамның колының жылузы
Арткан деп жүрегим сүүнет.

ТӨРӨЛИМ, КАРУ УЛУЗЫМ

КИЧИНЕК АЭРОПОРТ

Табыжы жок тымык аэропорт —
Ташту жеримниг кичинек жемтиги.
Таркырап учкан эски самолет
Таштап сени, уча ла берди...
Кичинек аэропорт жабыста, тымыкта
Килеп меге, артып ла калды.
Канаттар алдында чанкыр кырлар
Карузын, кийнимнен көрүп ырады.
Та нениг де учун кенете жүрегим
Тату сыстап, жайнулу кунугат.
Ташту жеримде кичинек аэропорт
Тармылап мени, кайра кычырат.
Көскө көрүнбес кылдар эмди
Көгөргөн жеримле тудуш немедий,
Көксимде озор араай шыгырап,
Көк тымыкта үзүлүп тургандый...
Жаантайып андый—атанар алдында
Жажыркап, жеримди көрүп калатам.
Жаан телекейге ырап та барзам,
Жажу сананып, жаныксап туратам.
Отторы чагылган улу аэропорттор

Ойто ло мени күркүрөп уткыйган,
Карагайлар ортодо кичинек аэропорт
Карузып, кийнимнен көрүп калатан.
.Jaан жүрүмгө жылбиркеп те чуразам,
.Jaантайын сени эске алатам.
Алтынан баалу, алтын кеберлү,
Тенери чагкыр жерим дейтем.
Табыжы жок кичинек аэропорт,
Та качан ойто сеге келерим?
.Jaан телекей күүниле сүүнип,
.Jажы жеткен самолеттон тўжерим?
.Je кандый да жерде жүрзем,
Кару Алтайымды эске аладым,
Энезин санаган эрке баладый,
Эбирин ойто ло мендеп жанадым.
Төмөн жабыста тымык аэропорт—
Төрөл жеримнин кичинек жемтиги,
Элбек телекейге мени учурткан
Эне жеримнин эрке канады.

1970 жыл. октябрь ай.

АЛЕКСАНДР ЕРЕДЕЕВКЕ

Ийинде сениң кичинек тураң
Ичине мениң та не де кару.
Көгөргөн чаңкыр өзөктинг ичинде
Көөркий пени де сананып туру.
Ол тураңа, Саша нөкөр,
Ончо поэттер келетен эди.
Көөрөгкөйлү куучының угун,
Көкип, анда ыргайтан эди.
Же кичинек бу тураңды
Бис шыбаганыс—санаага кирет не?
Айдың түйде Жайлугуш боочызында
Амыргы тартканыс—түжелбейт эмеш не?
Поэттер — шыбаштың устары эмес,
Олор сөстөрдиг устары эди.
Же үлгерлер чийген колыстың жылузы
Уйелү тураңда арткан эди.
Бу тураңда поэттер жуулып,
Оскө жерден айылчы да келетен.
Бийе билбес бир нөкөрис
Эргек бажыда бийелеп ийетен.
Сениң айлың, агаң тураң
Поэттер кожогың көп лө уккан.
Алаң-энен ажың кысқанбай,
Бу айылда сүүнүп уратаң.
Эмди сениң эски тураңа
Эбирин мен ойто кирдим.

Эски печкенин јанында энен
Эгчейип, казан асканын көрөдим.
Поэттер шыбаган бу тураңда
Бозом энирде тым санандым.
Эненнин јобош эрмегин тыгдап,
Эскиде өйлөрдү эске алындым.
Эмди сен город јерде
Эптү турада јуртап јадын.
Је эрјине үлгерди бу турада,
Кару нөкөр, тапкан эдинг.
Кайыр тууларлу чанкыр өзөккө
Качан да бис ойто келерис.
Каткырып ойногон бу тураңда
Сүүнчилү үнистинг јангызын сезерис.
Ол тушта јүрегис сыстап,
Ол өйлөрдү эске аларыс.
Азын јүреле, јанып келген
Уулчактардый отуарарыс...
Энирде эненге турадан чыгып,
Эгчек туулар бажына көрөдим.
«Эне јерим, алтай төрөлим,
Эрке кару улузым» — дейдим.

1971 жыл, ноябрь ай.

ОКТАБРЬ АЙ

Меге келедин, октябрь ай,
Ак карынгла айланып,
Ай канадыгла талбышып,
Кару иӧкӧрим, октябрь ай.
Сен мени ойто ло олжолоп,
Жолдорымды туй алдыг,
Тымык кышка экелдин,
Тышкары куйунла айландыг,
октябрь ай,
октябрь ай...

Жай изӱзи кӧксимде,
Кӱс будугы кӧзимде.
От-чечектер, кандык ай
Жымжак кардыг алдында.
Лалбырактар табыш жок
Амыр жылу уйкуда...
октябрь ай,
октябрь ай.

Тышкары кар да айланза,
Тымык кыбымда мениг жай,
Узун кыштыг бажында
Кызыл маанылу октябрь ай.
Сенде келер ижемји,
Иштейтемниг эрчими.
Жылу эрке сананыш,
Алдында узун, узун кыш,

октябрь ай,
октябрь ай.

Айрылыштын, сагыштын
Айдып болбос күндери,
Ырап барган көөркийдинг
Жылыып калды истери.
Жайдын эрке үниле
Турна кайда кыйгырат?
Көбүк кардан көжөгө
Көстөр алдынча тартылат...

октябрь ай,
октябрь ай.

Оромдордо маанылар —
Олор оттый кып-кызыл,
Оноң күйген жалбыштар
Сениң чечегинг, октябрь ай.
Ол кызыл чечектер
Жүрөктеристе күйүп жат,
Орооныстың жаш тужы,
Туулган айы—октябрь ай,
октябрь ай.

Сүүүнгө, иште, ырыста
Сүрнүгип те жыгылзан,
Сапаанда јнит, октябрь ай.
Сениң ару карларын,
Сергек омок салкынын
Жүзиме ойто ло табарат,
Жүрегимди арутайт,
Кару нөкөрим, октябрь ай,
октябрь ай.

1972 жыл, октябрь ай.

ЈАШ ТУЖЫМДЫ БЕДРЕП...

Мен јаш тужымды бедрейдим:
Туулардаг, јаланнан, агаштардаг,
Ыраак-ыраак вокзалдардаг,
Москванын эски оромдорынан,
Кичү Бронныйдаг, Арбаттаг —
Мен јаш тужымды бедрейдим.
Ол эрке сүүнчилү өйлөргө
Эбирип ойто ло мендейдим.
Ойто айдылбас сөстөргө
Сүүнедим, сүүйдим, күнүркейдим.
Меге ончозы кайкамчыл,
Телекей јажытту бичиктий.
Мен оны келин кычырып,
Ондоорым сакып јаткандый.
Мени улу иштерге
Төрөлим кычырып тургандый.
Ороонома сүрекей керектү
Салымду болуп чыккамдый.
Бойымды бойым ондобой,
Јендиргем, јенгем, јыгылгам.
Кайран јүрүм. Јаш тужым,
Карган сени айтпагам.
Ыраак чанкыр ынаарларда
Поездтер күүлеп брааткан.
Вокзалдардын шакпыртында
Кем де үйдештен, сакыйтан.

Кызыл площадьла таг эрте
Кыстар, уулдар баратан.
Алтын шандарга кўн тийип,
Мавзолей тымык туратан.
Вальста куйундый айланып,
Кѳстѳр ырысла жарыйтан.
Ачыныш, кўнўркеш ундылып,
Ойто ло гелекей жангыратан.
Мен жаш тужымды бедрейдим.
Агаштан, чечектерден, тайгалардаг.
Кўзўреген аэропорттордон,
Кайра келбейтен жолдордон
Мен жаш тужымды бедрейдим.
Санаамда ого ойто жолугадым,
Ырысту тўштерди тўжейдим.
Кѳгѳргѳн ыраак талада,
Кайкалду алтын жаратта.
Солонь ойногон кырларда
Жаш тужым жўргенин кѳрѳдим.

1970 жыл.

АЛТАЙ ЧАНКЫР ТӨРӨЛИС

(Кожонг)

Алтай чанкыр төрөлис
Онбос жажыл агашту,
Кажы ла кырдыг арјанда —
Кайкамчылу туштажу.
Чечектери өрт ошкош,
Чек чөрчөктинг талазы.
Эжиктерди одоштой —
Эгир чолмон жылдызы.
Көк ыштары чөйилген
Анда амыр айылдар,
Көп иштерди бүдүрген
Анда жакшы улустар.
Алтай чанкыр төрөлис
Онбос жажыл агашту,
Кажы ла кырдыг арјанда —
Кайкамчылу туштажу.
Јерис бистинг кееленет,
Јүрегис оныла чечекгейт.
Айак ошкош чейнелер
Арка јерде эгилет.
Алтай чанкыр төрөлис
Онбос жажыл агашту,
Кажы ла кырдыг арјанда —
Кайкамчылу туштажу.

1972 јыл.

АЙДЫНГ ТҮНДЕ

(Малчы улудын кожоңы)

Аттарыстын таказы
Айдын тўнде шыгырайт.
Тўрген сууныг чакпыны
Кожоңыста жагырайт.
Мõнкўлерлў тууларда
Мõш бўрлери суркурайт.
Коштой жорткон кõбõркийим
Суўштег неге уйалат?
Тўлкў бõркин тўнзўйте
Не ле кийет болбогой?
Кара кõстõ ырызын
Не жажырат болбогой?
Бийик кырда жолысты
Ай каткырын жарыдат,
Бистиг ару кўўнисти
Билген улус жарадат.
Аттарыстын таказы
Айдын тўнде шыгырайт.
Тўрген сууныг чакпыны
Кожоңыста жагырайт.
Киш кабакту кõбõркийим —
Килиг чачы чайпалат.
Аттар тўрген мангына
Торко чачак элбирейт.
Ак тиштери кажандап,
Айдын тўнде каткырат.

Аттарыстын тискини
Араайынан биригет.
Жажыл мөштү тайгада,
Жалбандарда жайлулар.
Анда малын кичееген
Бис ырысту улустар.
Аттарыстын таказы
Айдын түнде шыгырайт.
Түрген суунун чакпыны
Коженгыста жагырайт...

1972 жыл, январь ай.

КУУК КЕРЕГИНДЕ КОЖОН

Жайгыда жерис кеен, жараш —
Жажыл туулар тургулайт,
Кажы ла агаш бажынаг
Күүктинг уни жыгкылдайт:
«Күүк-күүк, күүк-күүк».
Чанкыр бийик кырларга
Чабандар көчүп баргылайт.
Күннинг чогын чайпалтып,
Күүктер жолдо кожондойт:
«Күүк-күүк, күүк-күүк».
Тепсен жерде чечектер
Тегери өгдү жайканат.
Ичкери ырысту жылдар көп,
Жүрегис күүктинг кожондойт:
«Күүк-күүк, күүк-күүк».
Сүүш жүректи жайнадат,
Суүгеним кайда ырап барт?
Кажы ла агаш бажынаг
Күүктер уни угулат:
«Күүк-күүк, күүк-күүк».
Кандый ла бийик ажуны
Бис жалтанбай ажарыс.
Кайкалду жараш жүрүмди
Иште, кожондо табарыс.
«Күүк-күүк, күүк-күүк».
Бистинг ырысту жылдарды

Күүктер тоолоп божобойт,
Кайран јерим јаражы
Кайдаар да мени божотпойт.
«Күк-күүк, күк-күүк...»

*1971 жыл, декабрь ай —
1972 жыл, январь ай.*

УУР АЛТАМ

Уур алтамла ол келди
Узун столдын учына,
Удура көрбөй тунзуйди
Улустыг көрүжи алдына.
Эски гимнастерка чамчаныг
Эдегин араай түзедет.
Жалтанбастыг медали
Жалбак төжинде селендейт.
Олүмнинг көзине жалтанбай
Көргөн эдиг, солдат.
Эмди неден жалтандыг?
Эрлү санан, жартын айт.
Жарабас, коомой кылыгыгды
Жартап мында тоолоп жат.
Коммунист ады уйатта,
Кожумагы жоктон айдын жат...
...Карлу элбек жаланнын
Узуны кандый болгон эт.
Капай та мендеп жүгүрзег,
Учы билдирбес неме эт.
Октор дезе удур
Сыгырыжып учатан,
Коштой жүгүрген нөкөрлөр
Жыгылып, карда артатан.
Ол жалагда ак карда
Арткан болзо, төрт.

Днепрдинг толкузы
Апарган болзо, торт.
Jүс бежинчи бийикте
Juу болгонын сананат,
Селендеп турган блиндажта
Колына 'билет алган эт.
Комиссар колын тыг тудуп,
Кучактайла, окшогон.
Көзине чике көрөлө,
Жангыс ла бажыла кекнген.
Ондо болгон көккөрлөр
Ончозы балгөн, арт калган.
Тегин, амыр жүрүмде
Солдат канай жыгылган.
«Кемде сөс?» «Ончозы жарт».
«Juуда болзо — трибунал».
Чыгарар деген кату жөп:
«Столго беледин экел сал».
Солдат кенете тўс туруп,
Биледин араай кодорот.
Ол десе — чойдый уур,
Кызыл костый бодолот.
Алаканын өртөйт, жүреги
Кенете токтой бергендий.
Комиссардын көрүжи
Өрүмдеп оны тургандый.
Juуда өлгөн нөкөрлөр
Juулып мында келгендий.
Ару бистинг адысты
Уйатка салдын дешкендий.
Ол десе стройдын
Алдында бүгүн туруп жат.
«Аткар, уулдар, аткар!» — деп,

Жүреги онын кыйгырат.
Ол качынын алдына
Биледи салала, эбирет.
Өрө дө көрбөй, уур алтап,
Кабинеттег чыга берт.
Кезиги келзе бурулу —
Жайнаар, ыйлаар, актанар,
Угарга да уятту.
Карам эмес. Чыгарар.
Же бу солдаттын кийинен
Узак көрүп отургам.
Стройго ойто келер деп,
Солдатка килеп, санангам.

1972 жыл, ноябрь ай.

КАИРАН ЈУРУМ

Кару наҗылар, слердинг одуга
Катап ла мен ойго келерим.
Јаш тужынынг јаран јаратка
Јанатан јолды мен билерим.
Ол бистинг өчпөс тагыстын
Омок кожоңынынг күүзин сезедим,
Ару, бийик амадубысты бистинг
Артатпай, жүректе алып жүредим.
Је өйлөр өдөт, жүрүм өскөрөт,
Салымдар јолы санг ла башка.
Өскөрип танылбай кем де көрөт,
Олүм де болгон ичкери јолыста.
Туштажыс астайт. Куучыныс кыскарат.
Кемнинг де ады, чырайы ундылат...
Кемнинг де эркези, јаражы саналат,
Јастырыш болгоны там ла јарталат...
... Өскөрзөөс тө, өйлөр дө өтсө,
Өзөгисте өчпөгөн ару амаду,
Јнит тужыстын наҗылык оды
Эмдиге күйет, күйет јаркынду.
Кару наҗылар, ол одуга
Качан да болзо слер јуулыгар.
Көгөргөн ынаарлу ол јаратка
Једип келерим, слер сакыгар.
Ол бистинг јнит өйлөрис —
Онгбос јаркынду кайран жүрүм,

Карыкнайтан кару күндерис.
Ого эбирет жаантайын күүнним.
Жарым да часка јаш бололы,
Јажысла эмес, күүнисле, најылар.
Кайкалду бичикти кайра ачалы,
Кару јаратка баралы, уулдар.
Сапанзам, слер ол ло јерде,
Ол ло јаш, јаран бойыгар.
Чанкыр эгирде, отты эбире
Ол ло кожонды чөйинп јадыгар.
Слер эзенде—мен ырысту.
Слердин ырызаар јүрегим јылыдат.
Көк ынаарлу ол јаратка
Эмдиги күннен амадуум барат.

1973 јыл. февраль ай.

ӨТКӨН ЖОЛДОРДЫ САНАНДЫМ

МОНГОЛ ЖЕРИНЕ ИИГЕН ЭЗЕН

*Байан-Улегей аймакта жүргасан
казах поэт И.Машханга.*

Ак кийис айылдарыс эмдиге
Коштой турган эмес пе, нөкөр?
Ажуда, чөлдө көчкүн одыбыс
Коштой күйген эмес пе, нөкөр?
Чөл—тегери, айылдарыс—куштар,
Куулардый агарып, учкулан жүретен.
Чанкыр сууларды жараттай түжүп,
Ургүлжик ыраакта олор тымыган.
Же чур-чуманакла чөлдөрдү ойгозып,
Чубажып көчкөн изис кайда?
Таш кезердин жебрен чырайынап
Танып болбозып казах, алтай ба?
Беш-Богдо деп агару туулардын
Бери жанында бис турган элибис.
Ол оошкы, чанкыр эгирлерде
.Jүрегисле бис нени сескенис?
Жаңы өйдү, жүрүмдү сескенис.
Жаңы ла бис экү жарт билишкенис:
Көстөриске жарыкты Ленин берген,
Телекейге ырысты ол тег үлеген.

Монгол жери! Канча ла катап
Сени көрүп, кайкап артатам.
Ак кийис айылдарыңды дезе
Астыккан кастар деп санап калатам.
Олор туулардыг эдектерине жапшынып,
Кардан, салкыннап ыжыктанып туратан.
Жайгыда көгөргөн чөлдөрлө, кырларла
Ак булуттардыг көчкилеп баратан.
Алаканча чаазыга нени бичиirim?
Аман-эзенимди турналар жетиргей.
Олор айлыгыг үстиле учуп,
Каваттар эзининде эзенимди экелгей.

1973 жыл, январь ай.

ЈУРУКЧЫ ЛА РЕВОЛЮЦИЯ

Мексикада кўн чек кўнненг башка:
Ол фазанныг југындый—јүзўн ле башка.
Ол бирде кызыл, бирде јажыл ла сары,
Мадонна¹, мадонна кўзинин чогы.
Ол кўнди кичинек мексиканец сўўген,
Днего, Диегито ак-јарыкта јўрген.
Ого энг ле јараш мадонна келген,
Мексиканыг кўни јўрегинде кўйген...
Паровозтор кыйгызыла уулчак туратан,
Пальмалар аразыла јўгўрин баратан.
Оошкы кўн онын кўстўрини табарып,
Оодылала, солонгый чагылып калатан.
А карнавал, коррида — сўўнчилў байрамдар!
Олордо кандый будук јок деп айдар?
Республика учун јуулашкан геройлор,
Генерал Сапата! Јалкындый кылыштар!
Ривера—коммунист, јурукчы ла јуучыл.
Колында кисть, јалмажында наган.
Стенелер ого јууныг јалаңдары —
Мексиканыг ўлўми, јўрўми јуралган.
Революцияны генералдар саткан ла бууган,
Генералды генерал антарган ла аткан,
Је революция стенеден келер ўйгў алтаган.

¹ Мадонна — кудайдын энези, мында — јараш ўй кижы.

Мексиканын каткызы, кожоңы угулган.
 Ах, Мексика, Мексика — өлүм ле кожоң,
 Олүмннн алдына жалтанбас болзоң,
 Кара көстү синьора каткырганча келер,
 Кайда да карабин жырс ла эдер...
 А Диегонын санаазында—журуктар, журуктар.
 Натурщица кижн — кару жараш кыс.
 Ол жаңы Мексика, крестьянка-мадонна.
 Онын жаражы — кей эмес, ырыс.
 А түнде тегери кандый да сур-чаңкыр,
 Кактустар ийнезине кадалат жылдыстар.
 Атлантиканын көбүктү көк-жажыл толкузы
 Мексиканын изү жарадына согулар.
 Аламеданын¹ садында фонарьлар өчөмнн,
 Же ай түнгүрдий жаан ла ак.
 Жебрен пирамидалар, таш жүстү улустар
 Түш жердезиндий, жарты жок ло ыраак.
 Садка Ривера сананарга келетен,
 Аллеяларды эбирип, араайын өдөтөн.
 Ацтектин² кудаайынын алчак көзине
 Ай жарыгында унчукпай көрөтөн...
 А эртен — ойто ло тартыжу, согуш:
 Журук, будук, кожоң ажыра
 Көлында карабиндү пеон³, ишмекчи
 Кызыл маанылу баррикада жанында.
 Ишмекчилер ортодо—Карл Маркс,
 Ленин эмеш индеецке түнгүй.
 Жаңыс ла Мексикада пролетарий ас,

¹ Мехико городто Аламедан деп парк.

² Ацтек -- жебренде Мексикада журтаган албаты.

³ Пеон — крестьянин.

Je шыркалу революция ӱндӱйӱр лӱ тӱней.
Стенеден јуруктарды ӱштӱлер оодотон,
Ривераны истеп, коптоп шоодотон.
Je Ривера ойто ло стенелерге чыгатап,
Революция ӱлбӱй ичкери баратап.
Олор эмдиге ле келер ӱйгӱ кычырганча,
Генералдар революцияны бууганча, сатканча.
Je искусстводон јӱректер јалбыштанат,
Революция тымыган вулкандый тынат,
Јарты јок шымыртту јебрен Мексика,
Јӱзӱн ӱндӱрдӱн сомдоры јангырат.
Алтай кижиге бӱдӱштеш мексиканец —
Революция элчизи — ичкери мантадат.
Јебрен майялар јӱреги кубалынан
Јангы калыктын јӱрӱми башталат.
Эки континенттин эркезин кубчанып,
Ээлгир, омок мадонна туштажат
Келер ӱйлӱрдин салымын сананып,
Ривера сӱлтери Аламедала багат.
Олгӱн јуучылдыг сӱбӱгинин јӱстине
Кӱреп чырайлу мексиканка јыгылат.
А Мексиканын јӱстинде фазалдый кӱн —
Јӱзӱн јундары мызылдап јарыдат.
Мехиконун оромдорунда студент јиттер
Полицейлер окторынан кӱнкӱрӱ јыгылат.
Олорды ӱрӱ тургар деп кычырып,
Герой Сапата стенеден кыйгырат.
Площадта јыгылган јит геройлор
ӱрӱ ӱндӱйгилеп, ойто ло јыгылат.

*1969 јыл, ноябрь ай — 1970 јыл,
май ай.*

СЕН КЕРЕГИНДЕ ҮЛГЕРЛЕР

БИИИК ЖЕРИМ

Тенери өңдү чечектерге көмүлүп,
Теректү-Бажыла бис өткөнис.
Тегерик көлдөрдүг үстине эгчейип,
Тенери жылдызын толкудан тергенис.
Ажарга брааткан айды тудала,
Ак тандарга удур ашкерис.
Көк сүмерлер баштарын лезе
Көлдүг күскүдий түбинег көргөнис.
Сениг толголгон койу чачыгды
Салкын серпип, сүүнип ойногон.
Көзүгдө, эрдинде ырысту күлүмжү
Көлдүг түбинег удур көргөн.
Ээлгир сынду жаш көөркий —
Эзиге кийимиг элбиреп турган.
Эдельвейс чечектер өскөн ажуда
Эмдиге кеберин санаамда арткан.
Сен бойыг да чечекке түгөй —
Чанкыр жеримниг онбос жаражы.
Көзүгдө өчпөс жылдыс чогы —
Кайран жеримниг кару балазы.
Жараш жерим, жаркынду жүрүм!
Жүректер жарыйт сениг алдыга,
Ак-жарыкта мындый жарашты

Садып албазың сары алтыла!
Кызыл, чаңкыр чечектер жайылган
Кырлаг боочыга чыккан эдис.
Адалар түжетен мөштөр төзине
Аттарыс откорып, отурган эдис.
Тегериге түртүң ыраган сындардын
Тепсең жаражы чаңкыр тымыкта.
Ару сындарга көргөн көзисте
Айдып болбос кандый да сакылга.
Эмди ончозың эске алызам,
Эңчек чаңкыр сүмерлер көрүнөт.
Аргымак адының жалы жайылып,
Арчынду сындарла кем де мантадат.
Эңмек тууларда эдельвейс чечектер
Эзинде оның жолында жайканат.
Бийик ажуда мөштөр шуулажып,
Бисти, нөкөрүм, эске алынат.

1970 жыл.

Көксимде ырысту санаалар түүлиң,
Көлдөр болуп, көгөрүп артат.
Лытырап ыраган мөңүн өргөөдө
Лылдыс көстү королевна¹ отурат.
Жажыл ажулар чаңкыр туманда,
Жаркынду чечектер анда жайканат.
Жаныс ла бүгүн сүрекей ыраакта
Жаш королевнам жагыскан кунугат.
Күн кырлардын үстиле тоолонуп,
Күзүңгидий шыгырап, суулар чагылат.
Күүни жараш ол көөркийним
Күмүш чечектер үстиле базат...
Жажына жажыл мөштөр жаныла
Жалбыш чечек жастарым барат.
Санаамда јуралган кайкалду талада
Салымы башка королевна артат!
Мөш аразында ол мөңүн өргөө
Мөлтүрөп, чалынга тунде жабылат.
Түнүктен жылдыстар түжүп келеле,
Очоктың кырына отуруп жарыдат.
Кой кабырган улустар ортодо
Королевна эмди жүргөн ле болор.
Комсомол значогы төжинде кызарып,
Кожоны эрке иштеген ле болор.
Калак ла дезен, кару көөркий,
Кандый јинт сеге келгей не?
Ырыска иженген чокту көзин
Ыйдыг жажын билбей жүргей не?

¹ Королевна — корольдын (каанын) кызы. Поэзияда кайкамчылу керсү ле жаражай кыстыг сүр-кебери.

Ай коркойгон ак мөңкү алдында
Адым арып, туруп ла калдым.
Қайран сениг жаражыг тўжесип,
Қагап ла салымды ченеп туралдым.

1970 жыл.

АЛМАТЫНЫҢ ТҮНДЕРИ

Алматының түндери,
Аласталган теңери.
Көк фонтанның жанында
Көрүп арткан көстөри...
Ак салкындар учурып,
Алып барган сөстөри.
Чаңкыр асфальт үстінде
Чачылып калган истери.
Карузыган чырайда
Нефертити¹ кебери.
Эзин ийген кирбикте
Эрке жүрек чебери.
Бис экүниң көзисте —
Ырыска күйген жылдыстар,
Ырап барган жолыста —
Бийлажып калган салкындар.
Эринде күйген изүни
Эңир тандак жарыткан,
Алматының садтары
Араайын оны жажырган.
Жаңы отель отгоры
Жапылдап өчүп тымыган.

¹ Нефертити — жегрен Египеттин каанынын абакайы, сүрекей жараш келин.

Орой жапган үүреме
Олор бөчөмик жарыган.
Алматының үстінде
Ай каткырып, ајарган,
Ырап барган јолында
Јажыл садтар шуулаган.
Кийинигнен сениг көрөлө,
Килеп арткам јангыскан.
Ак фонтанныг табыжын
Араай отель тындаган.
Чоңчойлордын табыжын
Чотоп турган јүрегим,
Сары бүрдий айланып,
Сала берди көөркийим.
Алматынын тундери,
Аласталган тегери.
Аланзыган санаамда —
Артпас түштер кебери.
Көк фонтанныг јанында
Көрүп арткан көстөри,
Акация шуузында
Аргып калган сөстөри.

1970 жыл, октябрь ай.

Ойто ло јаш,
А кѳстѳ јаш...
Эринде кѳлѳмји,
Эренгистѳ сѳѳмји.
А тышкары балкаш,
Санаада каргаш...
Кемнинг де кѳстѳри,
Кереестѳ сѳстѳри...
Кѳзнѳктинг шилин
Јолдойт јанмыр.
Кѳгѳсте бѳгѳн
Ачу ла амыр.
Кѳзнѳк јарыгында
Эгчейет бажын,
Јаагынды бѳктѳп,
Толголот чачын.
Је јанмырла кожо
Јаштар јылыяр.
Кѳнди чайпалтып,
Кѳстѳр каткырар.
Кургак јолдо
Чоңчойлор такылдаар.
Кем де удур
Мендеп базар.
Ойто ло кѳн,
Сѳѳнчилѳ ѳн.
Бойын јаш,
Ырызын јараш.

СЕН ЫРЫСТУ БА?

(Кокур)

Сени бис ончобыс сүүгенис
Женя Алтынай.
Je эн ле артык нөкөрис
Сүүген сени, ай...
Бис кокурла жабынып,
Жаныгла өткөнис,
А ол дезе кунугып,
Шыраланын көргөнис.
Je кемге сен эрке көргөң,
Женя Алтынай.
Көрүжинди ондобогон —
Ачымчылу болбой.
Август чанкыр тегеризи,
Суулар күскүдий.
Сенин каткың шыгырууш,
Чалыган күндий.
Бис эжинип, соотоп,
Жаратта жатканыс.
Күс эркезине жажыркап,
Ырыска оротконыс.
Эмди сен кайда,
Женя Алтынай?..
...Суулар кар алдында,
Женька Алтынай!
Олор эмди күскүленип,
Биске чагылбас.

Сениг эрке каткын
Кулагыска угулбас.
Санаага кирет не— поездте
Бистиг кожогыс?
Рельстер күүзінде
Алтын тагдарыс?
Кем де тыг күүркен,
Ол тушта ачынган.
Андышкан, кутус сөскө
Күүркен туратан.
Учинчи полкага чыгып,
Унчукпай жадатан.
Эмди мындый болор деп,
Кем сананган?
Ол тушта күүн ару,
Жүрек—кожондый.
Бис бой-бойыска кару,
Жүрүм—ойындый.
Бүгүн неге де
Ончогор санаама кирди,
Жүрүм солонгыланып,
Жүрегиме түшти.
Эмди сен кайда,
Женька Алтынай?
Бистен артыкты сүүдиг бе,
Женька Алтынай?
Эмди күүркеш жок,
Жаш тушта нөкөр,
Жүрүмге, азыйда чылап,
Каткылу, омок көр.

1969 жыл.

* * *

Айлымда стол җыргалга белен,
Алтын чөөчөй ак торко үстинде,
Орой энирде одым да күйбеген...
Одым җагыс ла сениг көзинде.
Эбире тууларды энир базырып,
Эркелеп бисти тымык курчаган.
Айдын җарыгы көзнөктөрдү ачып,
Ак столыска мөңүнүн җайган.
Көк жылдыстар көзнөгиме төгүлүп,
Көкиген жылдар шымыртын экелген.
Көзинде сениг тымык ырыска
Көрөлө, бүгүн жүрегим сүүнген.
Көйлөгөн куучындар күүниме тийип,
Көрнөө җалбышка сананып көрөдим.
Көрнөштөн көрүнбес жүрүмдү көргөн
Көспөкчи кижидий санана берем.
Аркада үкүнүн чочыган үнинең
Азыйда камнын белгезин сезем.
Алтын чөөчөйдү колыма алала,
Ай җаркынду арагы ичедим.
Җаштаң ала бажымнын үстине
Җажыркап җарыткан кару ай,
Бүгүн база ла жүзиме чалып,
Мөңкүлик чаңкырга мени апаргай.
Күмүш чөөчөйдү араай көдүрүп,
Күлүмзирениң меңе удур көрдүң.

Карагай ортозында аташ турага
Кажы телекейдег ойто келдин?
Јенил сүүштен јенүүлөр алып,
Јер үстинде көкни јүрбегем.
Је јенил базытла бу энирде
Једин келеринди мен сеспегем.
А јайла, сен не келдин,
Айланбас сйлөрим өлбөс кебери?
Андый да болзо, алкыш слергэ,
Артап калбас сүүштинг сөстөри.
Ай јаркынду сенин јаражыг
Айлым ичин бүгүн јарыдат.
Алтын чөбчөйдү унчукпай тудалык,
Ах, сендий болзом—јүрегим кунугат.
Айлымда стол јыргалга бзлен,
Алтын чөбчөйлөр ак торко үстинде.
Азыйда чылап, улус келбеген.
Шыгырт этнеген чөбчөйлөр энирде..
Орой энирде одым да күйбеген,
Одым—јаныс сенин көзинде.
Озодо айтпаган кожондор сөстөри
Ойто ло күйет јүректин түбинде.
Айдын тун бүгүн кандый тымык!
Ай чөбчөйимде араай јайканат.
Алтайдын көгөргөн чанкыр кырлары
Бүгүн кайкалду тўштер тўженет.
Ол тўштерди бис тўженип,
Отурып калдыс эрмек јоктон.
Кайкалду јараш, кесн јаратка
Кече бердибис кемези јоктон.

1970—1972 јј.

♦ ♦ ♦

Айланган, јер айланган,
Агарып тандар ыраган,
Айрылышта сөстөри
Айланып келбей ундылган.
Сары күндер тоолонуп,
Сала берген, јажынган.
Сакылталу көстөри
Саг ла башка јарыган.
Јажыл тууны эдектей
Јалбыш чечек јайылган,
Ол јалбыштын үстинде
Мөңүн оттор чалыган.
Көк өлбөңдө истерди
Көмүп, чалын јоголткон,
Көргүр чокту көстөрүн
Јылдыстар јумуп, тымыган.
Алтайдын чаңкыр кырлары
Айланбаска ыраган.
Куулгазыннын тандары
Курчап, бисти сакыган.
Көгөргөн јерим үстиле
Көкип, улустар брааткан.
Изү шымырт табыштан
Кайындар араай шуулашкан.
Мениг айткан сөзимди
Мечин јылдыс тындаган.

Кызарган күннүн жаркыны
Кирбикке тийиш каткырган.
Жүрүм кандый жараш деп,
Жүрегим сүүнүш согулган.
Жодранын жыдыла
Жолдор ойто ло жытанган.
Ундылбас сенин кеберинг
Узак мени кайкаткан,
Тармы мени олжолоп,
Та кайдаар да апарган...

1970 жыл.

НЕЙЛОН КИРБИКТУ КЫСКА

Айланайын, күүнүң та кандый?..
Айлап бүгүн болбозым мен.
Ак ийинге кесип тоңдоду
Араай-араай жабадым мен.
Кайкамчылуу узун кирбигиң аржаңда
Каткылуу көстөрүң көрүп ле турган.
Кандый да уул кафениң жанында
Каткырып, сеге нени де айткан.
Аңдып айткан кандый ла немеле
Адыжар эдим, мылтыгым кайда?
«Кара суу», «Машуктуң эдеги»...
Калак ла дезен, мен өскө чакта!
Карда арткан кичинекей изинди
Карузып, кайкап көрөр эдим,
Качан ойто удур келеринди
Карыгып, сүүнүп, сакырып эдим.
А эмки бис ыражып жадыс,
Жаш көөрүң, жаңы өйдүң кызы.
Бис та карыгарыс, та каткыраарыс,
Кичинекей бе сени сүүшүң сызы?
Айса, сениң нейлон кирбигиңнен
Кичинекей изү тамчы да түшпөс?
Нейлон тоңуңа мениң колымның
Изүүнү база эмеш те илинбес.
Айлыңа сен жанып келерин,
Нейлон тоңдоду уштып саларың,

Нейлон кирбигинди алып саларың,
Неге де кунукпай, уйуктап каларың?
Сеге нейлон кафелер тўжелер,
Сеге нейлон киштер тўжелер,
Ленилчек нейлон сўўштер келер,
Неон жылдыстар ўстинде мелтиресер?
Айса, сен нейлон жабынчын таштан,
Ол ару, жараш бойың артарың ба?
Сўўштиң изў одына жалбырап,
Карыгып, сўўнип, жайнаарың ба?
Неон отторлу ол жаан оромдо
Нейлон кыс артып ла калган.
Нейлон кирбигине кар тўжеле.
Кайылбай анда тонуп арткан.

1973 жыл, октябрь ай.

ЛАЛБЫРАКТА УЛГЕР

Бүрлер алтын жанмырдый,
Айланыжып төгүлгөн.
Качан да баскан жолысты
Калынжыда бүркеген.
Сананзам, озор бүр эмес —
Шылырашкан листтер.
Ол кайкалду бичикте
Илби ошкош үлгерлер.
Анда ижемжи, сакылта...
Уксаг кайкалду шымыртты,
Өткөн жастар кожоны
Артып калган шыгырты.
Мен таныш бу жолло
Бүгүн жагыска базадым.
Күрөг күстин чагкыр күни —
Күскүленет жылдарым.
Лалбыракта сөстөрдү
Кем белгелеп кычырар?
Ол бичиктин үстине
Эгчейип бүгүн сананар?
Лалбырактар айланып,
Жаныма менин төгүлет,
Олордо сенин сөстөриң
Ойто бүгүн бичилет.
Алтын бүрлер ортодон
Сеге удур кем келет?

Сениг онбос кеберинг
Лүрегим ойго эрелтет.
Je Алтай кырлар бажында
Карлар агарат, айланат.
Кайда да жаан городто
Сениг истерин жылыят.
Jалбыракта сөзибис
Jарты жоктон артгы ба?
Кара жердин алдында
Качан ундыл калды ба?
Айса сен, мен чилеп,
Агаштарга бастын ба?
Jалбыракта үлгерди
Ойто эске алдыг ба?
Je сары бүүрде бичикти
Сананып кем де кычырат.
Алтын бичик алдыста
Араай-араай шылырайт.

1971—1972 жж.

БАЖЫМДЫ ӨРӨ ОМОК КӨДҮРИП

Жылдарым, жылдарым,
Слер турналардый.
Жиргилжин тизилип,
Бийикке учадыгар.
Түнге көмүлип,
Күнге өртөлип,
Көгөргөн тенериде
Көрүнбей каладыгар.
Кажы ла күсте
Слердин үүрге
Жыл-турна
База ла кожулат.
Мөңүн үниле
Амыргы тартып,
Мөңкү кырлардыг
Устиле учат.
Же калганчы жылым —
Калганчы турна —
Качан бирде
Шунуп ла чыгар,
Канадыла күннин

Кырына чийип,
Карангуй талага
Жылыйып калар.
Калганчы жылым
Жылдарды баштап,
Ургүлжи талага
Учуп барар.
Кайыңдар сары
Бүрлери төгүлүп,
Бүгүңги чилеп,
Кейде айланар...

1972 жыл, сентябрь ай.

УУЛЫМ АРЖАНГА

Тегерик көстү үкүчегим,
Телекейди кайкап ажарадың.
Айлаткышта камык планета —
Аттарың та канай табадың?
Кандый кижги Галилео Галилей?
Галактикада канча жылдыстар?
Африканың жеринде
Аайы жок жоон агаш бар...
Айланайы, кару уулчагым,
Алдында жажытту кайкалдар.
Жагыс ла сен ачатан
Кандый бир база жажыт бар...
Урокторың белетеп, мыжылдап,
Отурат уулым энгирде.
Онын табатан жылдызы
Күйет, байла, бу түнде.
Арык колында бичиктер
Араай шылыран ачылат,
Жаркынду, жаан телекей
Жүрегине онын толуп жат.
Көзимниң оды — уулчагым,
Көрүп ле жүрзем — ырызым.
Оморкожым мениң, амадуум,
Ойто эбирген жаш тужым.
Келер ой та нени экелер?
Кереестеп бүгүн айтпазым!
Уч, күй, жаркындал,
Уулчагым, мениң жылдызым...

Шан чылап күнүре,
Шаајын чылап шынҗыра,
Тогус үйелү үлгерим!
Јагмыр чылап шылыра,
Јалкын чылап јызыра,
Кайран алтай үлгерим!

Бажымды өрө омок көдүрүп,
Базынган немениң жанынан өдөрүм.
Көксимде күйгөн өчти өчүрүп,
Көзине онын жалынбай көрөрүм.
Кадай көргөн көзине онын
Каткырала, өдө берерим.
Очп айткан сөзине ачынбай,
Ой келерин сананып жүрерим.
Көлөткө чилеп, тымык жүрбей,
Көчкө чилеп, күзүрөп барарым.
Жааш чылап, тымырап тамбай,
Жалкын чылап, жызырап каларым.
Багынбас бажымды өрө көдүрүп,
Баратан жолымла ичкери барарым.
Албатым керегинде айдар сөзимди
Алаңзып сананбай, чике айдарым.
Орто жүрүмде чебер жүрбей,
Омок жүрүмге ичкери жүрерим.
Жамандап айткан сөстөрдү укпай,
Жаскы күндий жаңырып келерим.
Эзендик болзын, жараш жүрүм!
Эмди де алдымда ырысту жылдар.
Көзим жажында, эрке каткымда
Кайкалду күндөр эжиги ачылар.
Көк ынаарлу жеримниң үстинде
Көзүндө жылдысту поэзия турар.

Бийик ажуга жетпей, жыгылзам,
Орой бӱрлер базырып салар.
Менин барган бу жолымла
Эмди де көп поэттер барар.
Алтай Парнастын алтын бажына
Мен чыкпазам, олар чыгар...

1970 жыл, май ай.

Јүрегим оору. Тўн узун...
Јүзўн санаалар не кирет?
Јүрўмниң учын белгелеп,
Јүрегим, байла, эригет?..
Уўринең асқан турнадый,
Узўктў ўниле кыйгырат.
Көгөргөн ыраак тайгалар
Көзим алдында јайканат.
Тар көксимнең учарга
Талбып, јүрегим не мендейт?
Көзиме мениң јылдыстар
Көмўлеле, не чөңбөйт?
Тўн узун. Карануй.
Столдо отты кўйдүредим.
Кайран јараш телекей,
Карузын сеге көрөдим.
Кайкалду јүрўмди сананып,
Карануй тўннең ырадым.
Јүректе сысту ооруның
Бар болгонын ундыдым.
Ойто ло пером колымда —
О, алкыш сеге, бу јүрўм!
Ак чаазынның ўстине
Алакан тийди, о кўним!
Ойто ло мен ырысту —
Телекей мениң алдымда,

Ак жылдыгу теңери,
Күннинг чогы чачымда.
Мен омок. Тўн узун.
Жўрўм ёлўмди јенип салт.
Алтындалган бу тагнап
Мўнкўлик меге келип јат.

1969—1970 јј.

КИЧИНЕК ПОЭМАЛАР

КЫШТУГА КӨЧКӨНИ

Тайгалар бажы ак кар,
Ак туман ла ак шуурган.
Ажуларда жажыл мөштөр
Мөнгүнделип буурайган.
Бороон карга айдадып,
Боочыларды койчы ашкап.
Жайлуда айыл ээзиреп,
Түнүгүндө кар айланган.
Ак сагалы жайылып,
Ажуларда кыш каткырган.
Алтын жайдын изин сыймап,
Айланыжып куйундар барган.
Жутка, сууга бастырын,
Жайлузынан койчы көчкөн,
Кобыны төмөн чубажып,
Чуркуражып койлор түшкөн.
Күрөң өзөктин түбүндө
Күс калганчы күни турган.
Оскүзиреген турада
Очкөмүк от жарый берген.
Узун кошарда койлор десе
Уйкузырап кешкен жаткан.

Кыш келгенин ийт билип,
Кырынтып, кыгзып турган.
Кургак одын печкеде күүлөп,
Курын чечип, койчы изинген.
Ажуларда карлар десе
Айланыжып једин келген.
Бел сыстап оорып јат:
Пенсияга суран јат.
Карган койчы сананат,
Карамтыгып уйуктайт.
Успекчиннин оды десе
Ургүлөп база јайканат.
Салкын көзнөккө табарып,
Саң ла башка унчугат.
Койчыга јайлу тўжелет,
Чечектер алдында энилет,
Јелбер тыттын бажынан
Күүк өткүн үнденет.
Чаңкыр ынаарда тайгалар,
Солоңы чечектер, чалындар —
Күнге ончозы чагылган,
Күзүнн каткы угулган.
Бойы десе канчын-јиит,
Јуудан јаны ла келиптир.
Медальдары шыңырап,
Сайгаладып јелдиртир.
Эмегени чек ле јаш эмтир,
Эмди ойто ло сөстөжөт.
Аттаң бийик чечектү
Арка јерле брааткылайт.
Ажулардын арјанынан
Алыс кожон чөйилет.
Јууга барган нөкөрлөр
Јанып келген деп сүүнет.

Жууны кожо өткүргөн
Орус нөкөри де келиптир,
Харьков город жанында,
Карын, ол өлбөйтүр.
Айылга кирген каткырып,
«Айылдап келдим, нажы, — дейт, —
Олгөн деп көмүп саларда.
Тирилин келгем ойто» — дейт.
Окоптордо тонгонын
Ойто олор эзегилейт.
Атакага барарга
Андый ла жеңил эмес дейт.
Тажуурдагы аракыдан
Такып ла олор ургулайт.
Айланган чөбчөйдү ичерде,
Ачузы чек де билдирбейт...
Онон көрзө, балдары
Ончозы айылда эптири.
Ак таскылды эбире
Кой кабырып жүрлери.
Узун өлбөггө көмүлүп,
Уулы жүгүр клеедет.
Жүзүн өндү сологы
Айыл үстине эгилет.
Онон көрзө, «катуша»
Отгор чөйпү, күзүрейт.
Висла сууны кемелү
Кечип браатканын сезет.
Алыс табыш угуларда,
Атпас эдин ойгонот,
Труба салкынга күнгүрөп,
Куйун көзнөктө тирсилдейт.
Ай-карануй тун,
Шуулаган кар, салкын.

Эки ийди тышкары
Курукчал үрүп турганын,
Кошарды эбире араайын,
Тыг үнденип айланат.
«Нени сескен ийттер бу?» —
Аланзып ол сананат.
Көспөкчи ийттер бололо,
Көрмөс көрүп туру не?
Айса турлуны эбире
Абагай базып жүрү не?
А көрмөс дегени — ол не?
Өлгөн кижиге сүлтери бе?
Нениг учун каранга
Улус оног коркыйт не?
Жуучылдар сөбгө жаланда
Жастанышкан жадатан,
Арыган солдат анда ла
Женин жастанып уктайтан.
Өлгөн кижиден не коркор?
Жеткер -- жаңыс тирүде.
Канча эрлер базылган
Каргышту жуунун жеринде.
Бу салкында нени угар?
Карануйды не деп айдар?
Кара жаңыс ижемжи —
Казыр тайгыл ийттери.
Ойго турага киреле,
Одын салып, чай азат.
Көргөн түжин сананып,
Учурын таппай отурат:
Күүктин үнин уккажып,
Жаман белге дежетен,
Же жууда жүргөн нөкөри
Түжине канай кирбейтен?

Канча бала чыдаткан
Карган бүүн жагыскап.
Кожо иштеген уулы
Деремнеге жүр калган.
Керек дезе эмеени
Келбей канай удады?
Эгирдин калап салкыны
Эрикчелдү не улуды?
Жадып болбой аңданып,
Жажнай эске алынат.
«Ырап барган балдарым
Ырысту не?» — деп санапат.
Балдарын үредип аларга
Бастыра күчин берген эт.
Жакшы жүрүм жүрзин деп,
Жажына иштеп келген эт.
Учкаштарып, өңөрүп,
Көчкөндө алып жүрөтөн.
Уулым чыдаза, эр болор —
Сүүнүп школго ийетөн.
Карга-жутка өткөнчө,
Кандый ла иште иштезин,
Өтөккө уймалып жүргенче,
Огжик жүрүмге јединзин.
Жаан уулы — эмди инженер,
Је жанып ойто келбеди.
Атомның жажыт колбузын
Айлап турган эр дешти.
Доктор болгон кызы
Томскийде арт калды,
Кандидат ученыј болорго
Катап үренип баштады.
Эрке, јалакај кыс эди,
Эмди кандый жүрү не?

Алтай тўбинде адазын
Эске алынып турат не?
Кой кабырып барганда,
Кожо жаантайын баратан,
Чечектердин ортодо
Чек кўрўнбей калатан.
Кўбўлўктий талбандап,
Кўкип ойноп туратан.
Тайлонкодый кожоғдоп,
Та неге де сўўнетен.
Оноғ кичўзи — Адучы,
Офицер болуп ыраган,
Тошту тенгисте талайчы,
Салымы башка эр барган...
Эбирип ол келер бе?
Эне Алтайына жўрер бе?
Уулдығ уулы качан бир
Тўрўл улузын билер бе?
Каткычы шулмус Света
Кайда да артист болуп жат.
Онын ордына клубта
Иштезе, артык болор эт.
Тўрўл улусты сўўндирип,
Кожондоп берзе, жакшы эт.
Жажнайдын бу кызы
Жакшынак бала дежер эт.
Энезинин эрке балазы —
Эмдиге энези санааркайт:
«Жўк бўрўмнин алдына
Жўргенче, жанып не келбейт?»
Кичинек уул Москвада
Кибернетикага ўрев жат.
Кайра келер жолы жок,
Кандый салым сакып жат?

Көп улустын ортодо
Көрүнбей артып калар ба?
Адазы адын ададып,
Ат-нереге чыгар ба?
Жалакай, жакшы уул эди.
Жерин, байла, сананар,
Келишкедий иш мында жок.
Келбей, анда арт калар...
Кой тоолоордын ордына
Койылган жылдыс тоолоп жат.
Айлаткыштын түбинең
Айла нени бедрең жат?
Олор жолун таап алган,
Жаан, жараш салымду.
Оскө дө жерде иштезе,
Төрөлине олор тузалу.
Карган койчы уйуктабай,
Катап ла өрө өңдөйөт.
Кангазына тагкы азып,
Караңгуйда тагкылайт.
Шыркалары сыстажын,
Амыр бербей оорып жат.
Медальдары шынкырап,
Жипт тужы ырап калт.
Алты баланың бирүзи
Адазыла арт калган.
Өлөр алдында, байла,
Сөзин ого айдатан.
Уулым, капшай кижин ал,
Балдарың сениң көп болзын.
Кандый да болзо, Алтайын
Таштап олор барбазын.
Кандыктарлу аркала
Каткырып, ойноп браатсын,

Каны-тазылы үзүлбей,
Кан Алтайыс кин болзын...
Эмди бис карызабыс,
Элизиреп Алтай артар ба?
Кой кабырган кобылар
Корбо агашла өзөр бө?
Балдарымнын балдары
Бу Алтайга келер бе?
Карган жуучыл санаазын
Качан бирде билер бе?
Киндигине кан берген
Кин Алтайын сезер бе?
Кирбигине кыл берген
Төрөл жонун таныыр ба?..
Успекчин оды элбегдеп,
Ургүле деп кычырат.
Уйкузы чыгып, Жажнай
Улу тынып отурат.
Тагкыныг ыжы айланып,
Тала печкеге чөйилет.
Талымзыраган салкындар
Та неге де ыйлажат.
Кандый да жастыра бар.
Кайда ол? Таппазын.
Оскө жүрүмге улусты
Ийбей тудуп болбозын.
Жажына кой кабыр деп
Жакын айдар күчин жок.
Жаркынду, улу жүрүмнен
Жана базар учур жок.
Балдар үренген, ыраган,
Ырысту болзын көөркийлер.
Же жаш үйелер жүр калза,
Малды кем өскүрер?

Жажнай билер, балдары
Оны качан да таштабас.
Је озор барган талага
Ол качан да барбас.
Бу ла чанкыр јеринде,
Көк чечектү өзөктө,
Көрүнбей ле јүр калар,
Көк өлөгдий арт калар.
Улу өйдн бурулап,
Удура нени айдарыг?
Јаш үйени канайып,
Јаныга бүгүн тударыг...
Көп суракты јангыскан
Көдүрип болбой отурат,
Москвада үренген уулына
Акча ийерин сананат.
Мениг көргөн шыраны
Көөркий балам көрбөзни.
Омок јондор ортодо
Төмөн көрүп јүрбезин...
...Балдарына оморкоп,
Бирде алаңзып, карыгып,
Карган койчы иштенет,
Јаш өйлөрин тўженет.
Карлу тўнде чыгала,
Кошарды катап ла эбирет.
Айланып келген куйундар
Айры-тейри үнденет.
Койчынын јылу туразы
Сары көстөри мелтирейт.
Ак тайганын бажынан
Ак шуурганду кыш келет...

1970—1972 јј.

ЫЛДЫҢ ОЙЛОРИ

(Лирический поэма)

J A C

Айланайын, кайран жас,
Жажарган тегин ле өлөң,
Көгөргөн танталай чечек
Жүрегиме сүүшле көргөн.
Эзен, мөнүлик жүрүм, —
Кичинек жажыл өлөң!
Карангуйды, соокты жеңип,
Катап ла өрө өскөң.
Сеге, өлөң, алкыш,
Сен—тын, кеен кожоң.
Койго, жүгүрүк атка
Сен жүрүм болгон.
Чалгыла сени чапкам,
Ачынба, кару өлөң,
Же түңгөй ле ойто жаста
Жажарып, өрө көргөн.
Айланайын, көөркий жас,
Канча ла катан жангырдыг,
Кажы ла катап сени
Кайкан көрүп турадым.
Турнам—жынгыра, жынгыра,
Күүк, жүрегим томдо,
Жангы кайкал, телекей, —
Сеге келдим ойто.
Сеге келдим ойто —
Өлбөс жүрүм сакыйт.

Кичинек жажыл өлөң
Ижен деп меге жакыйт.
Көк сындар—шыгырт,
Кажы ла чечек—үлгер.
Иште, жүрүмде, сүүште,
Улус, жастый жүргер.
Алтын сары таг
Салааланып келер,
Амаду ойто жайнадып,
Та неге экелер...
Сүүмјиге айса сыска —
Озолодо кем билер?
Бүрлер шуулажып,
Сүүн, кижн, дежер.
Санаага сан башка
Учуралдар эбелер.
Кемниг де эрке сөзи,
Көрүжи эзелер.
Кичинек чичке јолдорыс
Бирнгеле, элбеер.
Салымысты мынаг ары
Јаан телекеј билер.
Күнниг, јерднг уулы,
Кичинек көк өлөң,
Чөлдөрдн, кырларды
Ойто ло јабын ийгенг.
Сен јылу сүт,
Сен изү сүүш.
Күннег јаркып
Алкыжысты алгын.
Сен жүректе сезим,
Симфония, кожонг.
Јүрүм де јок —

Сен жок болзон.
Кѣк чечек кѣзинге
Тармылу кѣрдиг.
Кѣѣрѣм поэт кѣуинне
Кѣриѣо таштан ийдиг.
Качан да, качан да
Слерге туштаарым,
Кѣк ѣлѣг, кѣуѣк,
Туриа ѣндѣ жастарым...

Ж А И

Ажуларда мѣштѣр
Араай жайкангылайт,
Желбер баштарыла
Тенгерини жалмайт.
Ак тумандар ѣстинде
Туйгактар шынкырайт.
Атту улустарым
Малдарына баргылайт.
Олордын кѣуѣндери
Тайгалардый бийик,
Агару жерим чечеги
Чокту ла кийик.
Кѣчкѣи улузым
Жайлуларга чыгат,
Мѣнгкѣлер жанында
Айылдарын тудат.
Чанкыр таскылда
Ол не агарат?
Ол та булуттар,
Та койлорыс барат.
Атту кижиле тен
Чечектер жайканат,

Ару чалында күүн
Чедиргентип чагылат.
Тенгериге жуук айыл
Телекейле бирлик,
Москва чындык үнийи,
Нөөкөр, угуп ийелик.
Сен койчы, малчы.
Мен үлгерчи — поэт.
Төрөлистин салымы
Бис экүдег көрүнөт.
Бис ырысту, жайым —
Жүрүмис кожондый,
Улустын учы эмес,
Ончо омок жондордый.
Кажы ла совет кижини
Карындаш деп айдарыс,
Кырлар бек кучагын
Олорго удур ачарыс.
Чечектелген жалаңдар
Кебистер эдип жайарыс,
Чегенистен урала,
Чөгөдөп удур тударыс.
Телекейдин улузын
Тен ончозын уткырыс,
Алтай мөштөр кузугун
Бир эмилден сыйлаарыс.
Ажулардын бажынан
Найылык колды сунарыс,
Аттарыстын жакшызын
Айылчыга ээртеп саларыс.
Ак санаалу кижин бол,
Ада угун не керек?
Жалбышту отты эбире
Отурзабыс — бирлик бек.

Жай! Кайран жай.
Жанырышта жайалган.
Көк жылдыстар тўжеле,
Чечектер болуп кубулган.
Тўнде ойто чечектер
Тенериге чыккылаган.
Жылдыстар болуп бистерге
Оноң ойто жарыган.
Тўн капшай жоголып,
Кўн кенете чагылат.
Алтын тўштер кирбиктен
Айрыл болбой отурат.
Мөш бўринде чалындар
Мөлтўрежип табырайт.
Ару чанкыр айаска
Кўн бийиктеп, каткырат.
Нажылыктын кангазын
Туулар араай камызат.
Тумандары чўйилип,
Ак сўмерлер танкылайт.

КУС

Кўстинг кўлер тагылына
Кўўним ару салайын,
Сары жалбыштый жарыган
Аспактарла барайын.
Кўннинг алтын чогына
Кўйўп оло тургулайт,
Жалбырактар сап-сары
Жалбыштардый тыркырайт.
Оло бурўнкий агашты,
Жаркынду кўйўп, жарыдат.
Мөштўримнинг бўринде

Мөңүн кыру суркурайт.
Сала берген изинге
Сары бұрлер төгүлет,
Олор меге үлгердий,
Сөстөрингдий билдирет.
Эзенде бу изинген
Көк чечектер өс келер,
Олор сенин көзинги,
Кожонгынды эзедер.
Айас тенгери алдында
Алтындалган төрөлим,
Күмүш суулар курчанып,
Күнүреген кырларым.
Түлкү бөрүк түнзүйте
Келиндер бүгүн кийгилейт.
Түнде аттар тибиртте —
Кыс качырып жүргүлейт.
Ай жарыгына курчадып,
Айылдарга киргилейт,
Чөгөдөй түжүп, чөбчөйин
Энелерге бергилейт...
Агаштарды аралай,
Акыр, кайда браадым?
Аннын айса кижининг
Изин истеп ырадым?
Ой, ырысту жылдарым,
Чолмон жүректү Москва!
Сеге барган жолдорым
Ундылбайтан качан да...
Уредүге күс сайын
Уүрелерле бартаныс,
Күлер туулар күнүреп,
Шаң сокконун уктаныс.
Ойто жайга жетире

Оңдо бис жүргенис,
Орооныстың элбегин,
Ойгор күўнин билгенис.
Орус тилдин жаражын
Ол ло тушта сескенис.
Најылыктын чындыгын,
Жылузын анда кбргөнис.
Мавзолейдин јанында
Унчукпай бис турганыс,
Куранттардын шагынан
Төрөлис үнин укканыс.
Таи оромло такылдап,
Јүрген эди буттарым.
Јалбырактар јымжагын
Эзеген эди таманым.
Тверской бульварда
Јалбырактар айланган,
Онегинди сананып,
Таня мында туратан.
«Таня, Таня, сен кайда?» —
Та неге де сурайдым.
Студентка ол кыстың
Чырайын канай ундыдым?
Поэт нени де сананып,
Биске көрбөй туратан.
Јалбырактар шылырап,
Јардына оның тўжетен,
Болдиноның күстерин
Поэт эске алынган.
Күлер эрди кыймык јок
Улгерлерин шымыранган...
Алаканыма тўшкен бүр
Алтыннан баалу.
Оңдо бүткүл телекей,

Ол кижиге кару.
Ондо кўн жылузы,
Ондо жанмыр, салкын.
Ондо жер-эненин
Берген мөңкү тын...
Агаштарды аралай
Мен барадым, барадым.
Ырызымды бадырбай,
Телекейге сыйлайдым.

КЫШ

Тошту теңис тыныжы —
Шуурганду кыш келет,
Кырларымнын бажына
Мөңүн бөрүк кийдирет.
Жылдыс ошкош карычак
Колыма түжүп кайылат.
Эжигимнин жанына
Куйун келип айланат.
Көзүңгө ойто ло
Жүзүн журуктар јуралат.
Чедиргендү кырулар
Чек алмазтый суркурайт.
Оскөн кичинек журтыма
Ойто мен не баргам?
Јаш тужымда изимди
Јангы карда таппагам.
Салкындаакту бийик жер —
Шуурганы шуур јат,
Ак јалду аттардый
Ачу киштеп барып јат.
Ак булут ары јанда
Ай јемтиги көрүнөт,

Кемечектий ол жүзүп,
Келтес эдип чөйилет.
Көзнөктөр отторы
Көрүнбей бирде көмүлет,
Оног ойто мызылдап,
Ором узун чөйилет.
Оромло тунде базадым,
Озогызын сананадым.
Журтым там ла жаранат,
Жүрүм кандый өскөр жат.
Азыйда бу ла оромдо
Кичинек тура туратан,
Успекчин оды элбендеп,
Ургүле деп жакыйтан.
Кичинек тура селендеп,
Кимиренип калатан.
«Карлу куйун огурды»¹—
Карындажым кычыратан.
Уулчак оны тындайла,
Улу тынып уктайтан,
Кайкалду үлгер күүзиле
Канатту учуп туратан.
Ол арык уулчакка
Ойто ло мен килейдим,
Кайкалду өскө талага
Канай барган, билбейдим.
Ой өткүре колымды
Сунзам, колы тудулбайт,
Алаканыма ак салкын
Ачынала, тажып ийт.
Жарык лампа жанына

¹ А. С. Пушкиннинг Үлгерининг сөстөрү.

Jaан жүрүмди санангам.
Элбек жолго чыгарган
Эне төрөлим алкагам.
Көксим ачу сыстаза,
Көзиме жаш салбагам.
Албатым эмди ырысту —
Ачынып мен баспагам.
Ак шуурган, айдыг тун...
Айылдар эжиги ачылган.
Төрөл улус сөзинең
Көксим мениң жылыган.

1970—1972 жж.

БИР ЖУРУМ

I

Ыраак тымык турлу,
Ышталган жагыс тура.
Сен ырысту ба, кандый? —
Салымыннан сура.
Ол айдыг тўндер
Санаага, байла, кирет.
Кожоны ўзўлбес кўндер
Кобыларла жүрет.
Аш соккон стандар
Слерди бўгўн тўженет,
Комсомолка ўўрелер
Жўректерде эзелет.
Олор эмди там ла ас:
Олгўн, карыган, ыраган..
Энгирлерде жуулбас,
Оскў ўйе жуулган.
Эмди оскў кожондор,
Оскў жараш амаду.
Эмди кыстар ийнине
Уур тўшпеген — ырысту.
Эски ойдн сананып,
Энгирде Жагар отурат.
Бойы керегинде кычырып,
Газетти туура жылдырат.
Мактап айткан сўстўргў
Манзаарып, ол сўўнбес.

Јаш туштадый кызарып,
Јалбыштанып күйбес.
Јүрүминг — жаңыс иш ле иш,
Чүми јок кожон.
Турлуга меигдеп барадын,
Кайда да болзон.
Койлор јүзине тынып,
Ару-ару көрөр.
Комсомолка јиит тужыг
Түндерде тўжелер.
Ыраак турлу, туулар,
Сананып, сакып турар.
Тууга јапшынган тура
Сени сакып артар.
Сан башка кижидеп,
Сени улус кайкажат.
Неге јетпей јүрген деп,
Бой-бойында айдыжат.
А бу койлор јогынан
Сеге јүрүм — ээн.
Бу турлу, јайлулар
Сеге неден де кеен.
Јылдыстар ла салкын
Јараш ла таныш.
Түнде ак јалкын
Сеге јарыткыш.
Сеге, Јаңгар, Јаңгарчы,
Та канча јаш?..
Јылдар ыраган, ыраган —
Јүрегинг дезе јаш.

II

Ышту соок айылда
Кичинек кызычак чыккан.

Түнүкте ак кырулар
Мызылдажып турган.
Элбек, соок телекей
Эбире курчай алган.
Энези оору—эдиреп,
Жарым тынду жаткан.
Мылтыкту улус келеле,
Адазын үйдег чыгарган,
Айылдыг төрнне апарып,
Аткылап оны салган.
Соокко агаш тонгондый,
Тарс ла эткен табыш,
Ак карда кап—
Кызарып күйгөн жалбыш.
Оны та не өлтүргөн?
Эмди кем де билбес,
Өлтүрөөчнниг уйады
Ойкөп жүрегин жибес.
Куйун десе куйулып,
Кар шуулап айланган.
Ундылып калган айыл
Карарып, тымыган.
Оскүс кичинек бала
Олбөй, тирү арткан.
Ак түнде оны
Кем де апарган.
«Ырызы жок көөркий» —
Ыйлап кем де айткан.
Адазы агару, жобош...
Нениг учун аткан?
Оны аргадаган биле
Осподог өлгөн,
Алты жаштан Жагар
Айылдарда өскөн.

Түнде тегери чанкыр,
Жылдыстар десе ак,
А таң эртен жалаң
Кырудаң база ак.
Ол жылдыстар оодылала,
Төгүлип калгандый,
Чедиргентип, мызылдап,
Кычырып тургандый.
Же алтап ла ийзен,
Бутты өртбөй каарар,
Соок жылдыстар таманда
Жымыражып кайылар.
А жети жашту Жаңар
Кой кабырып баскан,
Ол тушта кырулар
Бутты кандый каарган!
Айылдар эжигин эбирип,
Кыс чыдаган.
Орб жашту неме
Өзүп ле калатан.
Же жүрүм өскөргөн,
Кожондор до өскө,
Бичикти баштап көргөн —
Кайкал кара көстө.
Баштамы школ.
Төрт лө класс.
Оноң омок комсомол.
Оскүсти кем өчөгөн?
Андый өйлөр, жогол!
Казылгандый кап-кара
Суркураган көстөр,
Килиндий кара чач,
Жараш деген сөстөр...
Жайгы эрке таңдый,

Жаркынду чырай.
Карангуй тўннег чыккан
Кайкамчылу ай...
Ол кайда — кокур,
Кожон ло каткы.
Уур да иш жеңил —
Жўрўм кандый жакшы!
Веялкалар кўўлеп,
Кожон жынгайтан.
Ай ажарын ундып,
Жарыдып туратан.
Кандый ла ишке барар
Комсомолка Жаңар,
Уй кабырар, саар,
Кыра да тартар.
Ороонго сўт керек.
Ол — уй саачы.
Аш база керек.
Ол эртен — кырачы.
Газетте онын журугы —
Каткырган кыс.
Кандый уулга жўрўмде
Келишкей бу ырыс?
Ол тушта бир уул
Жўрегине жараган,
Кырларда ырысту кожон
Шынгайрап туратан...
Олўн чапкан одулардан,
Аш соккон стандардан,
Айдыг тўиде жайлулардан
Аттар, аттар мангайтан,
Жергележип баратан.
Ол аттардын тискини
Изў-изў колдордо,

Кереестеп айткан сѳстѳри
Туулар эбирген јолдордо.
Мѳштѳр араай шуулажып,
Мѳнѳнделип туратан.
Мѳлтѳрешкен кѳстѳрдѳ
Кандый ырыс сакыган?
Је кенете ыражыш,
Шымырт эткен кунукчал.
Кызыл черѳге атаныш:
«Уѳрем, мени сакып ал».
Узенгиден тудунып,
Уйдежип коштой баскан эт.
Кайра ойто келбес деп,
Калак ла де, билбеен эт.
Кайдан да Дауриядан
Письмолор ийип туратан.
Кажызынын ла учына
Кожон бичип салатан.
Ол—атту черѳде:
Калапту омок эскадрон,
Узун шинель, ѳлдѳ,
Бѳрѳкте кызыл чолмон.
Халкин-Голдо јуу
Кандый да ыраак.
Тѳндерде уйку јок.
Тѳндер кандый узак!
Кѳѳркийдин шымырт ѳни
Там ла там тымык.
Је јѳректе кару кебер
Там ла там јарык.
Удабас ла јанарым деп,
Уул черѳден бичийтен.
Онон качан да јанбазын
Кѳѳркий кайдан билетен?

Испанияда жуу —
Республика өлүмде,
Кандый жеткер келерин
Каранга сескенис пе?
Онон ойто ло жуу,
Эмди десе ак финндер.
«Финндер биске неме эмес»—
Мактанган үндер...
Жаңар арырып ундып,
Иштеген, иштеген,
Сүүген Кару удабас
Жанар деп ол иженген.
Коркушту бй келерин
Кем де сеспеген.
Же жирме эки июнь.
Түбек кенете келген...
Агалар, адалар фронтко,
Ончолоры фронтко.
Согуш казыр болор деп,
Улус жетире билбеген,
Жарманды оодо соголо,
Жанарыс дешкен.
А деремне чек ле ээн,
Кырлар тымык, кунук.
Ачу түбек улусты
Бириктирет жуук.

III

Ол ыраак алтай журттан
Төрөлине уулдар жанбаган,
Эки-жаңыс ла фронтовик
Эбирип эжигин ачкан,
Эр улуска женил —
Барган, жуулашкан, өлгөн.

Аштаган балдар көстөрүн,
Энелер шыразын көрбөгөн.
Арык аттар кыраны
Тартып болбой туратан,
Жаскыда уйлар көдүртип,
Куйруктадып жадатан.
Салда үстине энчейип,
Санааркаган энелер.
Обоо салып, шыралап,
Онтогон кайран келиндер.
Же фронтко аш керек,
Луучылдарга эт керек.
Пушкалар, танктар,
Жылу жакшы кеп керек.
Карудан ол ло суру жок,
Кандый жерде ол өлгөн?
Луу да божоп каларда,
Жагар сакып жүрөтөн.
Кем билер, олжодо,
Та өскө ороондо.
О, өчпөс кайран ижемжи,
Жүрүмнүн өлбөс белгези...
Луу божогон, тойлор,
Жаш үйелер өзүп жат.
«Адазы да жок» балдар
Ак-жарыкка чыгып жат.
Өчпөс улу жүрүмди,
Өчүрө оны не базар?
Өлгөндөрдүн ордына
Өскө улус өс калар.
Же Жагар жагыскан —
Жажына сүүген бир кижин.
Ак-жарыкта сүүмжи —
Амыраш билбес бу ижин.

Ого до јастар јайылган,
Је јангыс ла ээн арткан,
Көгөргөн өлөн үстине
Көрүнбестен јаш тамган.
Оошкы чейне чечектер
Оролгон эди будына,
«Ундып салза, кайдар» — деп
Унчуккан эди тымыкта.
Јуудан јанган солдаттар
Сөс тө айдын туратан,
Тармылу чагкыр энгирлер
Та нени де шыпшайтан.
Кыс кижининг ырызы
Кызыдып оны туратан,
Узун тунде уйку јок,
Ол ыйлайтан, јайнайтан.

IV

Койлорын одорго айдайла,
Койчы јангыскан сананат.
Ак кырлардыг арјаннан
Алтындалып кун чыгат.
Канзада тагкы тымыкта,
Чагкыр ыжы айланат,
Јабыста кичинек туразы
База тагкылап, ышталат...
Койлор тойу, чек амыр.
Кышкы куннинг капшайын!
Одордо койлор мааражып,
Ойто јанат, табыжын!
Јинттер мынайып јиркиреп,
Эрте јаста келгилеер,
Кой төрөдөрине болужып,
Иштеп мында жүргүлеер.

Кичинек тура ол тушта
Көйлөп, жиилеп туратан,
Кожон, каткы жыгырап,
Кобылар ойгон келетен.
Ол тушта жаш тужы
Ойто санаага киретен,
Же бу үйениг кожонгын
Жетире билбей жүретен...
Ондый да болзо, ырысту
Ол күндери ундылбас.
Ыраактан, ыраактан жаш тужым
Жедип келеди деп не айтпас?
Энгирде печке үстинде
Эски чөйгөн шыркырайт.
Карлу салкын айланып,
Каалганы тарткылайт.
Сарсу-сабы сыстажып,
Сананат Жаңар жагыскан.
Койлор кургак, жылуда,
Кошар жакшы, баш болзын...
Лодого жетире балкашта
Уйлар саап базатан,
Жилинчикке соок өдүп,
Түнде коркуш сыстайтан.
Канча жылга уй саашка
Кабышпай барган колдоры,
Эки будым кадык деп,
Эмди койлор кабырды.
Кандый ла иш болгондо,
Жаңар бойы баратан.
Балдары жок, жагыскан —
Неге тартынып артатан?
Кебезенин агажын
Кескен ле эди Жаңар,

Јас ла болзо, јол јазап,
Баратач эди Јангар,
Јинт бйлөр бдүп,
Јиркирен жылдар ырады,
Кызыл талима чамчалу
Кыс кайда жылынды?
Саргара берген журуктан
Сананып ол кем көрөт?
Бүгүңги бу Јангарга
Бүдүштежи билдирбейт.
Чырайы эмди карарган,
Чырыш база тартылган.
Эди-каны жукарып,
Эмди бойы јакпайган.
Јинт тушта ол күндер
Јиргилјиндий өт калган.
Сүүген уулдын чырайы
Јаш ла бойы арт калган.
Ол качан да карыбас —
Мөңкүликтинг јеринде.
Ару, јараш жүрүмдү
Бир кижининг жүректе.
Јүрүм мынай ла өт калар,
Јүрек тымып, тур калар.
Койго кемди нйер деп,
Ол тушта айдыжар.
Јакшы кижн өлди деп,
Јараш сөстөр угулар.
Јас келгежин, көгөрип,
Кичинек төңичек арт калар.
Кууќ учуп келеле,
«Как сөбк» — деп кышкырап.
Кой кабырган кобылар
Чечек јабынып, јаранар.

Мыны ончозын сананып,
Жанар тунде отурат.
Узун кошар ичинде
Койлор туженип, улаарат.
Карлу салкын айланып,
Кознокко табарат.
Обоо устинде кара ийт
Кункулдеде ур турат.
«Эмдиги иш — жыргал» — деп,
Эригип Жанар унчугат. —
«Сергек ийдим, Тайгылым,
Не урет?» — деп сананат.
Онон уйкуга бастырып,
Ойто ло оны туженет:
Карайлаган ат минген
Кару база ла жет келет.
Олон чапкан одулардан,
Клат салган стандардан,
Айдын тунде жайлулардан
Аттар, аттар мантадат,
Жергележип барадат.
Кара костор ырысту,
Жылдысталып чагылат.
«Кайран кооркий, сен сакы,
Келерим» — деп унчугат.
Ол аттардын тискини
Изү-изү колдордо.
Кереестеп айткан состори
Туулар эбирген жолдордо...

1970—1973 жж.

БАЖАЛЫКТАР

Жүрегисте бистинг — Ленин	5
Кожо иштеген нокбриме	7
Ленинге	9
Партийный билет	11
Смольныйдын отторы	11
Алкыш сеге, Россия!	
Орус најыма	13
Не де ундылбаган	15
Најылык	18
Сергеевна	20
Жуунын жылдарын сананып	
Чечектер	23
Комсомол кыстар кожоңы	25
Москванын отторы	27
Кальмус суу	29
Жуунын ойинде	32
Кырлу мылтык	34
Төрөлим, кару улузым	
Кичинек а ропор,	36
Александр Ередеевке	38
Октябрь ай	40
Јаш тужымды бедреп	42
Алтай чаңкыр төрөлис (Кожон)	44
Айдын түнде (Малчы уулдын кожоңы)	45
Күүк керегинде кожон	47
Уур алтам	49
Кайран жүрүм	52
Өткөн жолдорды санандым	
Монгол јерине ийген эзен	54
Јурукчы ла революция	56
Сен керегинде үлгерлер	
Бийик јерим	59
«Көксимде ырысту санаалр түүлип...»	61
Алматынын тундери	63
«Ойто ло јаш...»	65
Сен ырысту ба? (Кокур)	66
«Айлымда стол јыргалга белен...»	68
«Айланган, јер айланган...»	70
Нейлон кирбиктү кыска	72
Јалбыракта үлгер	74

Бажымды өрбө омок көдүрүп	
«Жылдарым, жылдарым...»	76
Уулым Аржанга	78
«Шанг чылап күнгүрө...»	79
«Бажымды өрбө омок көдүрүп...»	80
«Жүрегим оору. Тун узун...»	82
Кичинек поэмалар	
• Кыштуга көчкөни	84
Жылдын өйлөри (Лирический поэма)	93
• Бир жүрүм	103

Аржан Адаров

(Адаров Владимир Оинчинович)

АЛТАЙ СОЛНЦЕЛИКИИ

Стихи. Поэмы

На алтайском языке

Доложник В. Запрудаев. Редактор В. Самыков. Ответственный за выпуск Б. Угаров. Художественный редактор Н. Митрофанов. Технический редактор М. Шелепова. Корректор А. Боконокова.

Сдано в набор 3 /VI 1974 г. Подписано к печати 18 /VII 1974 г.
Формат 70×90 1/32 Усл. п. л. 4,24. Уч-Изд. л. 4,14 Бумага типограф. № 2. Тираж 1000 экз. Цена 42 коп. Заказ. 2372.

АН 13354

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, пр. Коммунистический, 44. Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.

42 акча

ГОРНО-АЛТАЙСК . 1974